

БИЛТЕН

на

СОВЕТОТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Година IV

Број 6

Скопје, 2004

СОДРЖИНА

Петре М. Андреевски <i>Пофалба на зборовиџе (кон новаџа серија на Билиџеноџи)</i>	5
<i>Членови на Советџоџи за македонски јазик</i>	6
<i>Проџрама за рабоџа на Советџоџи за македонски јазик</i>	10
Трајко Стаматоски <i>Македонскиџи сџандарден јазик во денешни услови</i>	13
Максим Каранфиловски, Људмил Спасов <i>Сџтраџеџиски насоки за најџамошнџоџи развој на македонисџикаџа на универзиџеџиџе во сџрансџиво</i>	18
<i>Сџџџусџоџи на јазикоџи на македонскоџо малцинсџиво во обласџа Гора во Косово</i>	27

Нема неважен збор во јазикот. Неважни се само оние кои погрешно сме ги употребиле, односно – злоупотребиле. А сме ги злоупотребиле заборавајќи дека секој од нив си има свое одредено место и своја посебна задача. Се разбира, во еден организиран систем на мислење.

Загубата на некој збор е многу потајна од загубата на еден човечки живот, зашто зборот опслужувал еден цел народ. И тоа многу подолго од сите наши животи заедно. И зашто во неговото значење се среќавале сите луѓе на тој народ.

Зборот, или, поточно, зборовите што го обликувале нашиот јазик, всушност го носат и нашето лице и лицето на нашата татковина, на нашето провидение. Тие се клучните сведоци што ни кажуваат кои сме, од каде сме и – до каде. Постојано нè потсетуваат колку се познаваме и колку сме блиски роднини застанати во неделива целина. Секогаш биле дел од нашата заедничка молитва и од нашиот колективен сон. Векутуми го озвучувале нашето време и нè упатувале кон својата возвишена цел.

Зборовите го одредуваат и чукањето на нашето срце, брзината и движењето на нашето дишење. Тие ништо не скриле. Ни-

една наша слабост и ниедна наша доблест. Единствено тие никогаш не нè оставиле сами. Без нив не ќе знаевме ни како да се радуваме, ни како се радувале оние што живееле пред нас. Зашто токму тие пред нас ни ги оставиле и зборовите. Но, и заветот како да се служиме со нив за да бидеме разбрани, за да ни веруваат. И дека, без нив, би немале ни чест, ни трага, ни спомени. Би останале и без свое тло и без своја височина. Сиреч, без своја вера, без своја надеж, без свое вдахновение. Безвременни и безимени, би немале и што да закопаеме.

Зборовите не се потрошен материјал, туку непресушна материја што ја отелотворува нашата мисла и што ги изразува нејзините можности и влијание. Чувствата што не го нашле вистинското место и дејство во нив остануваат незапишани никаде и незапаметени од никого. Само преку нивните сликовити вредности ги откриваме и вредностите за себе, за сопствената самопочит. Зашто во нив, во нивното величие, се сите поуки и пораки и сета наша историска вистина. И зашто бранејќи нè тие, низ темните и глуви векови, едновременно го бранеле и нашето минато. Затоа само тие можат да нè преведат и во иднината.

Пејре М. Андреевски

ПРОГРАМА ЗА РАБОТА НА СОВЕТОТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Претходниот состав на Советот има развиено прилично широка активност во однос на грижата за употребата на македонскиот јазик, за примената на неговата литературна норма во разните области на јавниот живот. Слободно може да се каже дека Советот има изградено една доволно широка програма на активности. Основните сегменти од тоа дејствување се добро поставени и тие и понатаму треба да се негуваат, да се прошируваат и да се модифицираат во согласност со нивната актуелност.

Советот за македонски јазик ќе ја насочи својата работа кон следниве активности:

БИЛТЕН НА СОВЕТОТ

Ова скапоцено гласило на Советот без никакво сомневање треба да го продолжи својот живот. Тој излегува веќе три години и донесува актуелни ставови на Советот по одделни значајни прашања што го засегаат македонскиот јазик во целост, а оттаму и македонскиот народ и неговата држава. Тој им е од голема помош на сите оние што се занимаваат посебно со македонскиот јазик.

Билтенот треба да го проширува кругот на соработниците, да ја збогатува својата тематика и да добие поголема гласност во медиумите. Се разбира, претстои задачата за избор на нов редакциски одбор и за осмислување на содржината.

ИЗДАВАЧКА ДЕЈНОСТ

Издавачката дејност на Советот засега се одвива преку издавањето на Билтенот и на материјалите од разните научни средби, на кои се јавува Советот како еден од организаторите. Добро би било кога би се

проширила оваа дејност. Се смета дека Советот може да се ангажира соодветно и преку поткрепата на значајни дела од областа на македонистиката што се подготвуваат во одделни установи, а и од одделни личности. Издавачката дејност од областа на македонистиката, општо земено, не е на потребното ниво, па Советот треба постојано да ја поттикнува. Неговиот глас треба да биде чуен и на ова поле, дотолку повеќе што е тој тело на Министерството за култура.

СОСТОЈБАТА СО ПРАВОПИСОТ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Во денешната јазична практика како помагало во правописната проблематика на македонскиот јазик е актуелно изданието „Правопис на македонскиот литературен јазик“ од Б. Видоески, Т. Димитровски, К. Конески, Р. Угринова-Скаловска, Скопје 1998. Ова издание, и покрај одбележувањето дека е „издание со изменет и дополнет текст“, во основниот дел не донесува позначителни дополнувања во однос на првото издание од 1969 година. По период од 34 години (покрај другото, со оглед на фактот што „Редакцискиот одбор“ на овие изданија веќе не е во полн состав) потребно е Советот за македонски јазик да го разгледа прашањето за потребата од издавање на нов правопис.

НАУЧНИ СРЕДБИ

Советот ќе организира научни средби, заедно со сродните институции и здруженија, како што се: Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, Катедрата за македонски јазик, Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература, Фондацијата „Небрегово“ и сл. Во рамките на наведени-

те активности би било добро да биде организирана научна средба со тема „Македонскиот јазик денес“.

СОРАБОТКА СО СРОДНИ ИНСТИТУЦИИ

Извештаите за дејноста на Советот во изминатите години покажуваат дека соработката на Советот била добра со Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ и со Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, а недоволна со МАНУ. Се разбира, мора да се направи сè соработката со овие институции постојано да се унапредува, а наедно да се проширува таа и на други релевантни установи, како што се на пример: Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура, Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература, Фондацијата за македонски јазик „Небрегово“ и др.

Неизбежно е сите асоцијации непосредно што се занимаваат со македонскиот јазик да се најдат здружени и во неговото проучување и афирмирање.

КОМИСИЈА ЗА ПОЛАГАЊЕ ЛЕКТОРСКИ ИСПИТ И СОРАБОТКА СО ЛЕКТОРИТЕ

Запознавање на Советот за македонски јазик со Правилникот за полагање лекторски испит. Советот ќе ја продолжи соработката со лекторите и ќе најде соодветни форми за постојан контакт.

РАЗГЛЕДУВАЊЕ НА УЧЕБНИЦИТЕ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Советот за македонски јазик, во рамките на прашањето за учебниците по македонски јазик, во 2002 год. пристапи кон разгледување на учебниците по македонски јазик во основното образование (од петто до осмо одделение). Беа разгледани учебниците за петто и за шесто одделение (приказите се печатени во Билтенот на Советот за македонски јазик, бр. 4 и бр. 5); останува да се разгледаат учебниците за седмо и за осмо одделение, при што би се оценила и потребата од разгледување на другите учебници по македонски јазик.

МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО НАСТАВАТА

Со реформските зафати во школството доаѓа до разни поместувања во наставните планови (до намалување или до зголемување на бројот на часовите на одделни предмети), до воведување нови содржини или нови предмети, до отворање нови насоки, приватни училишта итн. Советот за македонски јазик, во рамките на оваа тема, би ја разгледал застапеноста на македонскиот јазик во наставата на разните степени и во разните насоки на образованието.

МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО СУДСКАТА ПРАКТИКА

Темата подразбира разгледување на македонскиот јазик во судските акти (во обвинителните акти, записници, пресуди и др.) од аспект на почитувањето на нормите на македонскиот литературен јазик.

СОСТОЈБИТЕ СО ЛИНГВИСТИЧКИТЕ СПИСАНИЈА

Советот ќе ја разгледа состојбата со лингвистичките списанија (*Македонски јазик, Македонистика, Литературен збор, Прилози од МАНУ, Зборник на Филолошкиот факултет* и сл.) и воопшто состојбата со издавачката дејност во областа на македонската лингвистика.

ЛЕКТОРАТИ ВО СТРАНСТВО

Советот ќе ја разгледа поставеноста на лекторатите во странство, изборот на лектори, нивната положба во лекторатите, контактот на лекторатите со сродните институции во државата итн.

ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Ќе биде разгледано прашањето за поставеноста на македонскиот јазик во рамките на светските процеси на глобализацијата и влијанието од тие процеси.

МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК И ЕВРОПСКАТА УНИЈА

Ќе биде разгледана поставеноста на македонскиот јазик во Европската унија преку Водичот за помалку употребуваните јазици на Европската унија (издаден во Даблин 1998 год.) и насоките како да се постави ова прашање во иднина.

ЗАКОНОТ ЗА УПОТРЕБА НА ЈАЗИЦИТЕ

Советот ќе даде мислење околу Законот за употребата на јазиците во Република Македонија, со конкретни насоки за решавање на ова прашање во иднина.

ВКЛУЧУВАЊЕ ВО ОДБЕЛЕЖУВАЊЕ НА ГОДИШНИНИ И НА ЗНАЧАЈНИ НАСТАНИ

Советот не смее да остане настрана при одбележувањето на значајни годишни врзани со македонскиот јазик, организирани од разни установи. Годинава се одбележуваат неколку такви годишнини: стогодишнината од Мисирковата книга „За македонските работи“, педесетгодишнината на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, десетгодишнината од смртта на основоположникот на современата македонска наука за јазикот Блаже Конески и др. Советот треба од своја страна да се јави и како иницијатор за одбележување на датуми значајни за македонистиката (личности, дела, установи и сл.).

РЕАГИРАЊЕ НА НАПАДИ И НА ОСПОРУВАЊА

За жал, македонскиот јазик и до денешен ден е цел на напади и на оспорувања од страна на поединци, но и од релевантни организации. Со извесни акти се ограничува употребата на литературната норма дури и од меродавни фактори во државата. Свеж е примерот со неговото третирање во Европската повелба за регионалните или малцински јазици. Се разбира, на загрозувањето на ширењето и на афирмирањето на македонскиот стандард треба да се реагира навремено, аргументирано и соодветно. Според оцената на Советот, тоа треба да се прави и од негово име, но тоа треба да го прават и неговите членови како посебни личности. Притоа, мора да се има добра оценка за актуелноста на мигот и чувство за мера.

АНГАЖИРАЊЕ НАДВОРЕШНИ СОРАБОТНИЦИ

За реализирање на оваа програма не е доволна само активноста на членовите на Советот. Тој треба да ги ангажира сите што работат во нашите научни установи, но и тие на кои македонскиот јазик им е професионална ориентација на разни други места. Се разбира, трудот на овие соработници соодветно треба да биде вреднуван и материјално.

Кон реализирањето на делови од оваа програма ќе се пристапува според актуелноста на проблемите во дадениот момент. Советот ќе настојува за секоја од овие точки да има соодветен материјал.

Совет за македонски јазик

МАКЕДОНСКИОТ СТАНДАРДЕН ЈАЗИК ВО ДЕНЕШНИ УСЛОВИ

Македонскиот јазик живее денеска во нешто поинакви услови. Објективно, неговата употреба во јавната комуникација е стеснета. Тој веќе не е единствен официјален јазик во сите основни организации на системот. Во Рамковниот договор навистина е кажано дека македонскиот јазик е официјален на целата територија на Македонија, но во него исто така се кажува дека во региони со мнозинско малцинско население (главно, албанско) во официјална употреба е и јазикот на тоа население. Иако оваа позиција не им е баш по волја на Македонците, тие ја прифатија заради „мир во куќата“, како одраз на објективните околности.

Овој факт природно доведува до тоа сè помал број македонски Албанци да го зборуваат коректно македонскиот стандарден јазик. Денес е веќе евидентно слабото негово владеење од страна на актуелни претставници на државната управа. Под влијание и на оваа реалност и се случи дипломат од ранг и углед да го прекине преведувањето на неговиот говор при еден повод во струшкото село Велешта и на македонски како непотребно. Овој гест не може да се објаснува како сторен од практични причини, туку мора да се толкува, објективно, како потиснување на македонскиот јазик од јавната употреба во одделни области.

Сведоци сме на опаѓање на моќта на институциите задолжени за проучување, за негување и за афирмација на македонскиот јазик. Нивната улога се маргинализира, им се ограничуваат средствата и за најосновни потреби. Повиканите државни органи покажуваат слаб интерес за манифестациите што овие институции со тешки маки ги организираат (нема нивно присуство дури и на отворањето на значајни собири со претставници од странство), не е сфатлива недоволната грижа за статусот на јазикот на Македонците што живеат надвор од границите

на Република Македонија, па дури и за статусот на јазикот на Македонците Муслимани во неа.

Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ се соочува денес со перманентно намалување на средствата нужни за нормално одвивање на работата. Се попречува работата врз проекти што веќе имаат јавно покажани резултати (од проектот *Речник на јазикот на народната поезија* се објавени дури четири тома, секој по речиси петстотини страници, а петтиот е во завршна фаза), а и такви што треба дефинитивно да бидат завршени во тековна година – *Речникот на антропонимиите во македонското народно творештво*. Се оневозможува издавачката дејност дури и со некоректен однос кон авторите на одделни монографии, со омаловажување на нивниот труд и со затврден однос кон нив што не води сметка ни за нивното елементарно достоинство (оставени се сами да се снаоѓаат и без никаков материјален надомест за вложениот труд). Се оневозможува, исто така, обновата на кадарот со изборот на млади научни работници, нешто што може да има во иднина несогледливи последици. На тој начин се оневозможува напојување со квалитетен подмладок и се нарушува односот меѓу бројот на асистентите и веќе оформените научни истражувачи.

Во поново време се заговара дури и спојување на институтите што се занимаваат со националната проблематика (јазик, литература, историја, фолклор, историја на старословенската култура). Не се води притоа сметка за нивните постигања и за веќе изградената традиција. Дозволив ли е таков однос кон Институтот за македонски јазик, единствената наша научна институција во која на *организиран* начин се одвиваат истражувањата на македонскиот јазик, почнувајќи од неговата најстара состојба (кирилometодиевската) па до современата, а и на

разни други сегменти на македонскиот јазичен процес (ономастиката и сл.).

Се поминува туку така пред фактот дека во овој Институт се обработени некои основоположнички трудови, какви што се несомнено *Речникот на македонскиот јазик* во три тома, големиот *Правилник на македонскиот литературен јазик* и други, дека во него веќе полни пет децении се издава списанието *Македонски јазик* со активна соработка на странски слависти и веќе трета деценија списанието *Македонистика*, дека во неговите едичии *Посебни изданија*, *Спиритивективи*, *Јазикот наш денешен* се објавени десетици и десетици монографии од разни области на македонскиот јазик, дека е тој расадник на научни кадри и за други научни институции и центар за собирање на странските слависти, коишто ги привлекуваат неговите богати фондови, некои од кои бројат и по повеќе милиони единици (граѓа собира на терен и ексцерпирана од разни извори).

Прелистувајќи ја по друг повод книгата на впечатоци од престојот на гости во Институтот за македонски јазик прочитав што напишал во неа пред дваесетина години (на 10. IX 1984) Виктор Фридман, денеска еден од најугледните слависти во САД и во светот: „Дојдов во Институтот за македонски јазик „Крсте П. Мисирков“ за првпат пред многу години. Тогаш бев на постдипломски студии и тогаш се решив посериозно да го студирам македонскиот јазик. Сега сум постар, станав „чичко професор“ и од Вашиот Институт имам видено многу добро и убаво и сакам да Ви заблагодарам за сè и сешто.“

Низ *Семинарот за македонски јазик, литература и култура* поминаа досега неколку илјади слависти од извонредно голем број земји, од сите континенти. Сите тие ги стекнале или ги дополните на него своите знаења од македонскиот јазик, добар дел од нив се огласиле со прилози за македонскиот јазик, литература и култура во периодиката во своите земји, значителен дел од нив одржале и одржуваат (циклуси) предавања и семинари на универзитетите во кои работат, еден дел од нив ја избрале македонистиката како нивна трајна научна преокупација. Не е мал бројот на учесниците на Семинарот што дошле до највисоки научни звања и биле избрани во академиите на науките во своите земји, а десетина станаа членови и на МАНУ.

Кога би се собрале сите прилози од учесниците на Семинарот напишани на теми од областа на македонскиот јазик, литература и култура (докторски и магистерски дисертации, монографии итн.), би се добила една убава мала библиотека. А престојот на учесниците на Семинарот во Охрид поминува последниве години незабележано од нашите пишани и електронски медиуми како да станува збор за обични туристи. А тие доаѓаат тука да учат, да го совладуваат македонскиот јазик, да ја запознаат македонската литература и култура. За информација на оние што ќе го читаат овој текст, не за вас кои го слушате и многу добро ја знаете вистинската состојба, ќе кажам дека за време на траењето на Семинарот тие имаат пеколно секојдневно темпо на активности: лекторски вежби (од 8 до 10), предавања на наши угледни специјалисти (од 10 до 12), циклуси предавања од областа на јазикот и на литературата (од 12 до 14), курсеви по избор (од 17 до 18,30), разговори со угледни наши творци (од 18,35), присуство на промоции на изданијата на институти и други издавачи, посети на значајни споменици на културата итн.

Неизбежно се наметнува споредба со една друга значајна манифестација што едно време се одржуваше напоредно, па учесниците на Семинарот можеа и да присуствуваат на неа – Струшките вечери на поезијата. Го следев и годинава свеченото отворање на оваа манифестација (директен пренос на ТВ, присуство на државниот врв, под чие покровителство и се одржува, известувачи од многу македонски медиуми) и сето тоа ме исполнува со гордост и со радост. Истовремено, ми се појавува пред очи сликата од отворањето на нашиот Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (со разбирливо присуство на ректорот на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ со неговите најблиски соработници – како еден вид организатор, на претседателот на МАНУ – присуство што годи и на екс-претседателот на Републиката, како и на одвај забележлив број известувачи). Значи, без ниеден актуелен претставник на власта, без никаква манифестност и помпезност. Оттаму и веднаш прашањето: дали е оваа македонистичка акција само од интерес на тесната струка и какво е нејзиното значење.

А учесниците на Семинарот од разни профили (научен, уметнички, издавачки

итн.) придонесуваат за ширење на вистината за македонскиот јазик и македонската култура во своите земји, преку нив светот ја запознава Македонија во секој поглед. Тие се дојдени тука како вљубеници во македонскиот јазик, поттикнати од своите колеги и опфатени од нашите лекторати во странство. Уште нешто е многу значајно да се подвлече: јазикот на општење меѓу учесниците на Семинарот е македонскиот, не им се преведуваат обраќањата и излагањата. Тие доаѓаат на него со барем основно знаење на македонскиот јазик, стекнато на различни начини. Со еден збор, Семинарот е институција што носи далекусежни резултати. Доволно е ако се каже при овој повод дека речиси нема универзитет во светот со развиени славистички студии, на кој на некој начин не е присутен и македонскиот јазик.

Поради недостиг на средства, Управата на Семинарот е присилена да им го ограничува престојот на Семинарот на одделни учесници со тоа што го дели времетраењето, а други да ги упатува на приватно сместување.

Во моментот во МАНУ нема член со завршени студии по македонскиот јазик како главен предмет. И воопшто, од основањето на МАНУ во 1967 год. па досега само еден нејзин член имал завршено вакви студии, а, пак, последниот избор на лингвист е извршен уште во далечната 1979 година. Значи ли тоа дека во шестдеценискиот развој на македонистиката кај нас не е израснат лингвист што би ги задоволил критериумите на оваа научна институција.

Овие факти кажуваат многу. Не би можел да прифатам евентуално оправдание дека научното ниво на актуелните истражувачи на македонскиот јазик, пред сè на Филолошкиот факултет и во Институтот за македонски јазик, не задоволува. Тоа би значело дека научната база што ја создавале нашите учители и нивните први соработници, како и генерациите што ги наследиле нив (сега е во тек заминување од активна служба на третата генерација) не е добра. Повеќе сметам дека одговорот лежи во фактори надвор од науката, пред сè во субјективизмот на поединци.

Префрлањето на одговорноста за овој факт на Блаже Конески не може да има сериозна основа. Додека тој беше жив (и активен) во Одделението за лингвистика и литературна наука имаше добра кадровска

база. А оттогаш помина цела деценија, во која повеќемина истражувачи на македонскиот јазик се потврдија во науката со сериозни нови трудови. Се поставува сега отворено и прашањето: колку објективно има сила во ова одделение со својот ограничен кадровски потенцијал да ја унапредува македонската наука за јазикот? И уште едно прашање: дали има некоја академија на науките во чии редови нема луѓе со завршени студии од областа на својот национален јазик?

Не може човек да се оттргне од впечатокот дека не се изградени објективни критериуми, дека се тргнува при оцената крайно субјективистички. Се слушаат како аргументи и оставени аманети од починати членови на Одделението. Каков аргумент може да биде некој усно соопштен аманет, чија веродостојност и не може да се докажува, а не се земаат предвид напишаните и јавно изговорени оценки за трудовите на одделни истражувачи. Различните оценки околу научните и други квалитети на одделни кандидати доведуваат до поделба и до неизбор, во крајна консеквенца.

Советиот за македонски јазик функционира редовно веќе полни пет години. За тоа време тој успеа со низа свои акции да ја подигне на повисоко ниво употребата на македонскиот јазик во јавната комуникација и да поттикне организирање на повеќе научни собири (Македонскиот јазик во јавното општење, Слободата на јазикот во творештвото и др.), а изготви и Насоки и Препораки за именувањето и општиот изглед на фирмите и внесе поголем ред во јазичната практика во медиумите со изборот на лектори во нив со положен лекторски испит итн. Многу е значајно што тој го основа и својот Билтен, од кој се излезени повеќе броеви.

Новиот состав на Советот разгледа некои актуелни прашања: Македонскиот јазик на странските универзитети, Изучувањето на македонскиот стандарден јазик во училиштата и факултетите во Македонија каде што се изведува настава на друг јазик, актуелната состојба на истражувањата во ИМЈ „Крсте Мисирков“, јазикот на македонското малцинство во областа Гора и др. и упати свои заклучоци по односната проблематика до највисоките органи на државата и до сите релевантни електронски и пишани медиуми. За жал, некои медиуми не

најдоа за потребно нив да ги објават барем во скратена верзија или со соодветна интерформација и коментар.

Се знае дека Македонците Муслимани живеат во Македонија, Албанија и Косово, дека нивен јазик е без дилеми македонскиот и тоа со сè уште живи драгоцените елементи што можат добро да ги зачуваат периферните говори, дека наставата за нив се изведува на македонски во одделни села во Македонија, на турски во областа Жупа во Македонија, на албански во Албанија и на бошњачки во областа Гора на Косово.

Да не знае човек што е поголем нонсенс: да се дозволи во сопствената држава да се учи на друг јазик (во Жупа – како да станува збор за турско малцинство), тукушто проодените деца (значи, од мали нозе – во предучилишните установи во Албанија) да се воспитуваат на албански јазик или, пак, Гораните на Косово да стекнуваат образование на бошњачки (!) јазик, кој тукушто се издери од некогашниот српско-хрватски и сега допрва ја гради својата литературна норма. Нека може сега некој некој да убеди дека е тоа доброволна определба на самото население, а не чиста политика и тоа безобирна, дека е тоа почитување на демократските права.

Знам дека со ова мое мислење ризикувам да бидам квалификуван како човек што не води доволно сметка за реалностите. Го прифаќам ризикот. И ќе повторам: никој не може да ме убеди дека е ова слободно изјаснување на учениците, па ни на нивните родители. Убеден сум дека е во тоа замешана политиката. И тоа многу грубо.

Како може инаку да се објасни едно исто население да се изјаснува на едно место како македонско, на друго како албанско, на трето како турско, на четврто како бошњачко! А сето тоа население говори еден ист јазик, има исти обичаи, иста традиција.

Деновите (прецизно на 7 овој месец), весникот на албански јазик „Флака“ информира дека на албанскиот писател Исмаил Кадаре му е доделено историско признание од Албанците во САД и дека по тој повод Сојузот на Албанците во Романија организирал меѓународен фестивал „Деновите и ноќите на литературата“, на кој присуствувале 70 познати писатели (45 од разни земји на светот и 25 писатели Албанци). Кога ќе дочекаме ние творештвото на некој маке-

донски писател (а имаме несомнено врвни имиња) вака да се претставува во која и да било земја надвор од нашата.

Во извесни средини и кај нас се деградира ликот и делото на Блаже Конески. Со афирмирањето на периферни личности како да се сака да се намали неговата улога на неоспорен гигант и наше најголемо лингвистичко извишување. Не е ли тоа, свесно или не, одење по линијата на сквернавење, ако веќе не може – и бришење на „македонската икона“, веќе лансирано од недобронамерници и дилетанти однадвор, одење по линијата на постепено „коригирање“ на позицијата на македонскиот јазик еднодушно усвоена од нашата и светската наука.

Македонскиот научен центар направи досега многу за афирмацијата на македонскиот јазик во светот. Уште на првата поголема научна средба на светските слависти по Втората светска војна (Меѓународниот состанок на славистите во Белград во 1954 год.), големото име на светската славистика Роман Јакобсон посака да му се преведе рефератот на македонски и така да го прочита, сакајќи на тој начин да му даде позначајно место на состанокот, а и да го избегне изјаснувањето дали да го чита својот реферат на руски јазик (од која средина потекнал) или на англиски (во која средина во моментот дејствуваше).

Речиси на сите меѓународни славистички конгреси многу светски слависти учествуваат во дискусиите на македонски јазик (на VI ваков конгрес одржан во Прага во 1968 год., на чешкиот славист Сава Хежман му беше забележано од некои учесници како тоа зборува на македонски, а, пак, на последниот конгрес одржан годинава во Љубљана д-р Јуми Некаџима, од Универзитетот во Токио, го изнесе својот реферат на македонски). Оваа позната славистка го претстави на македонски јазик својот реферат и на XII Меѓународен конгрес на славистите (Краков 1998). Уште поинтересно е што дискусијата по нејзиниот реферат се водеше на македонски (со рускиот славист Андреј Соболев, од Универзитетот во Санкт-Петербург). Тоа е резултат на ангажманот на македонските слависти голем број нивни колеги во светот да го изберат македонскиот јазик како предмет на нивна научна преокупација.

Во заклучокот ќе кажам дека не би биле објективни ако вината за состојбата во

која дејствува денеска македонската наука за јазикот ја бараме само во недоволното разбирање на одделни државни органи за нашава проблематика. Мораме да бидеме покритични и да кажеме дека и ние не сме биле доволно активни во изнаоѓањето средства и од други извори, во афирмирањето на нашите резултати, во запознавањето со нив на целокупната наша јавност, до нашиот

најобичен човек. Завладеала некаква апатија и лефтерно сме ѝ се препуштиле на нејзината разурнувачка сила. Не се отргнеме ли од неа, ќе дозволиме таа безмилосно да нè сомеле.

ИМЈ, научен собир *Македонскиот јазик, минато – сегашност – иднина*, Скопје 2003, (во печат).

Трајко Стамajoски

СТРАТЕГИСКИ НАСОКИ ЗА НАТАМОШНИОТ РАЗВОЈ НА МАКЕДОНИСТИКАТА НА УНИВЕРЗИТЕТИТЕ ВО СТРАНСТВО

Интересот на странските научници за македонската јазична проблематика секогаш бил голем. Тој интерес посебно доаѓа до израз по неговата конечна кодификација. Мошне брзо се појавуваат првите научни статии за современиот македонски литературен јазик во разни славистички центри и во реномирани научни списанија. Автори на ваквите написи се видни слависти од целиот свет: Самоил Борисович Бернштејн (Москва), Франтишек Славски (Краков), Алојз Шмаус (Минхен), Валентин Кипарски (Хелсинки) и многу други. Набрзо се појавува и првиот подетален опис на македонскиот јазик од англискиот славист Реџиналд де Бреј во неговиот „Guide to the Slavonic Language“ (Лондон 1951), како и првата граматика на македонскиот литературен јазик од странски автор („A Grammar of the macedonian literary Language“), напишана од Хорас Лант и објавена во Скопје во 1952 г. Во 1963 г. во Москва е објавен првиот двојазичен речник на македонскиот јазик („Македонско-рускиот словарь“) во редакција на Н.И. Толстој од авторите В.М. Илич-Свитич и Д. Толовски. Одроз на таквиот интерес е и учебникот на Вера Бојик и Волф Оцлис „Lehrbuch der Mazedonischen Sprache“ (Минхен 1984) во кој е содржан и преглед на граматиката. Интересот за македонскиот јазик овозможува и подготовка на неговото второ издание.

Во текот на изминатиот период од неполни шест децении по конечната кодификација на македонскиот литературен јазик објавен е голем број помали и поголеми научни трудови од сите области на лингвистиката во научни списанија, книги, речници, енциклопедиски изданија, компаративни студии и др. Бројот на научните работници кои се занимаваат со најразлични проблеми од македонистиката постојано расте. Паралелно со тоа расте и бројот на оние кои го изучуваат македонскиот јазик во рамките

на своите пошироки славистички или потесни македонистички студии, како и на оние кои земаат македонистичка проблематика за своите дипломски работи, магистерски или докторски дисертации. Од областа на македонската дијалектологија е докторската дисертација на Норман Рајтер од Берлин „Der Dialekt von Titov – Veles“ (1964), потоа докторската дисертација на неговиот ученик Уве Бах за професионалната терминологија на македонските ковачи и налбати „Die Fachterminologie der mazedonischen Schmiede und Hufschmiede“ (1970). Од македонската дијалектологија се и дисертациите на холандските слависти Петер Хендрикс, за говорот на селата Радожда и Вевчани (1976) и на Бен Хрун, за говорот на селото Дихово (1977), како и на американската славистка Линда Габор од универзитетот во Јел за говорот на Берово. Значаен придонес во проучувањето на граматички прашања од современиот македонски јазик даваат дисертациите на Виктор Фридман „The grammatical Categories of the Macedonian Indicative“ (Колумбус 1977) и на Гизела Хавранек за „Значењата и функциите на минатото неопределено време во современиот македонски јазик“ („Bedeutung und Funktionen von Minato neopredeleno vreme in der Makedonischen Gegenwartssprache“, Хале 1980). Најразлични прашања од македонската граматика, дијалектологија, ономастика или историја на јазикот во целина или делумно обработуваат и други одбранети и објавени или необјавени докторски (или друг вид) дисертации од разни универзитети низ светот (Торстен Шобрис од Хамбург, Елена Верижникова и Марина Поварницина од Москва и други).

Интересот за македонскиот јазик придонел и за негово воведување во наставните програми на многу универзитети низ светот. Во различен обем и со различно времетраење македонскиот јазик во изминатиот период е предаван на универзитетите во

Прага (на кој работел и првиот лекторат по македонски јазик на некој странски универзитет во периодот 1946-1948 г.), Москва, Варшава, Вроцлав, Воронеж, Иваново, Минск, Санкт Петербург, Перм, Амстердам, Утрехт, Лунт, Братфорд, Сиднеј, Портланд, Лондон, Минхен, Гетинген, Регенбург, Келн, Манхајм, Хамбург, Берлин, Цирих, Брно, Братислава, Трст, Клагенфурт (Целовец), Торонто, Њујорк, Чикаго, Канзас, Харвард, Сиракуз, Охајо, Темпи, Канбера, Нанкинг (НР Кина), Токио, Сеул и во универзитетските центри на поранешните југословенски републики: Љубљана, Марибор, Загреб, Задар, Осиек, Ријека, Сараево, Белград, Нови Сад, Приштина, Никшиќ.

Пресвртен момент во застапеноста на македонскиот јазик на странските универзитети настапува со потпишувањето на првите меѓууниверзитетски договори за соработка меѓу универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ од Скопје и странски партнерски универзитети (Воронеж, Хале, Неапол и др.), како и со формирањето на Семинарот за македонски јазик, литература и култура во 1967 г. Оттогаш започнува организираниот настап на македонистиката на странските универзитети. Со меѓууниверзитетските договори се отвораат првите лекторати по македонски јазик на странски универзитети со македонски лектори, а Семинарот за македонски јазик, литература и култура започнува со организирање летни семинари (школи) за странските слависти. На првиот Семинар за македонски јазик, литература и култура одржан во август 1968 г. во Охрид учествувале 21 учесник од 12 држави, како и учесници од универзитетските центри во тогашна Југославија. Оттогаш интересирањето за учество на тие летни семинари постојано расте и го достигнува својот врв, според бројот на прифатените учесници, на дванаесеттиот летен семинар (1979 г.) со 145 учесници од триесетина држави. Долга низа години потоа бројот на учесниците се одржува на нивото од стотина учесници. Само една година подоцна (1968/69 г.) отворени се првите два македонски лекторати во странство и тоа на универзитетите во Хале, Германија и во Неапол, Италија и со тоа започнува развивањето на мрежата од лекторати за изучување на македонскиот јазик во странство.

Во рамките на Институтот за славистика на Универзитетот „Мартин Лутер“ во

Хале – Витенберг во 1968/69 г. отворен е првиот лекторат по македонски јазик на еден од германските универзитети и таму повеќе од дваесет години работеа македонски лектори во согласност со Договорот за соработка меѓу универзитетите од Хале и од Скопје. Плодната работа на овој лекторат овозможи македонскиот јазик денес да има статус на студиски предмет со добивање диплома за завршени студии по македонски јазик во комбинација со некој друг студиски предмет и тоа е денес единствен универзитет на целото германско јазично подрачје кој нуди таква можност. Ваквиот успех на овој лекторат се должи, секако, на залагањето на македонските лектори кои работеа таму, но и посебно на грижата на тогашните раководители на Институтот за славистика, професорите Хорст Шмит и Криста Флекенштајн, како и на сегашните раководители, професорите Ангела Рихтер и Светлана Менгел, кои не дозволија да се прекине повеќе од тридецениската традиција на наставата по македонски јазик. Денес таму веќе нема македонски лектори (од 1991 г.), но наставата успешно ја води др Гизела Хавранек, дипломиран македонист на овој универзитет и автор на докторската дисертација (т.н. „Аг дисертација“) за „Значењата и функциите на минатото неопределено време во современиот македонски јазик“, одбранета во Хале во 1980 г. Со оглед на политичките и другите услови, бројот на студентите кои студираа македонски јазик на овој универзитет не беше голем и еден дел од тие студенти станаа преведувачи за македонски јазик, а само двајца од нив, покрај Гизела Хавранек, направија универзитетска кариера: Сабине Фал на Универзитетот „Хумболт“ во Берлин се афирмира како надежен научен работник и преведувач (поетска книга на Лилјана Дирјан и др.) и Дитер Кеџ, кој имаше кратка универзитетска кариера и, за жал, ја напушти научната работа. Библиотеката на Институтот за славистика во Хале заедно со Универзитетската библиотека во Хале имаат најбогата збирка со македонски книги во Германија, а веројатно и во цела средна и западна Европа. Сето тоа му дава можности на овој Институт да биде најсилен македонистички центар за германското јазично подрачје. Во рамките на Универзитетот „Мартин Лутер“ одржани се и две научни македонистички конференции во Хале во 1975 и 1989 г.

Во учебната 1969/70 г. е отворен лекторатот по македонски јазик во рамките на Универзитетскиот ориентален институт во Неапол (Istituto universitario orientale Napoli), Италија. Изучувањето на македонскиот јазик трае од две до четири години и постои можност да се добие диплома за завршени студии по македонски јазик. Водечка личност на овој универзитет е секако професорот Нуло Миниси, кој за своите заслуги во развојот и популаризацијата на македонскиот јазик во Италија и пошироко беше прогласен за почесен доктор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје. Значаен придонес за македонската наука е издавањето на „Фонетиката на македонскиот јазик“ од авторите Нуло Миниси, Наум Китановски и Умберто Чинкве издадена во Неапол во 1982 година. Плод на дејноста на овој лекторат е и издавањето во 1983 г. на еден од првите учебници по македонски јазик издаден во странство – „Учебник по македонски јазик“ („Manuale di lingua macedone“) од Наум Китановски, кој повеќе од 15 години ја изведуваше наставата по македонски јазик на Универзитетот во Неапол. Резултат на работата на лекторатот во Неапол се и издадените речници, разговорници и многубројните преводи на уметничка литература во двете насоки – од италијански на македонски и од македонски на италијански. Развиена е и добра соработка со размена на предавачи од нашиот универзитет, како и со учество на италијански научни работници во Научната дискусија во Охрид и, секако, со учество на наставници и студенти на Летниот семинар по македонски јазик, литература и култура во Охрид.

Во рамките на Постдипломската школа за југословенски студии на Универзитетот во Братфорд, Велика Британија, од учебната 1972/73 г. до 1976/77 г. изведувана е настава по македонски јазик, литература и култура, а лектори биле Виолета Деребанова, Иванка Ковилоска-Попоска, Милка Калајдиска, Љубица Тодорова-Јанешлиева и Мирка Мишиќ. Долгогодишниот лектор по англиски јазик на Филолошкиот факултет во Скопје и врвен преведувач од англиски на македонски и од македонски на англиски јазик м-р Греам Рид, магистрирал на овие студии. За својот вонреден придонес за македонската култура и наука тој е прогласен за почесен професор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“.

Од учебната 1973/74 г. работи лекторатот по македонски јазик во Париз, Франција. Овој лекторат работи во состав на Институтот ИНАЛКО (INALCO) и македонскиот јазик може да се изучува како главен предмет со добивање диплома или како факултативен предмет. Бројот на студентите се движи во релативно стабилни рамки и тие пројавуваат солиден интерес, организирајќи традиционални македонски денови со богата програма, а редовно учествуваат и на Летниот семинар во Охрид. Долги години наставата мошне успешно ја раководеше проф. д-р Јорданка Фулон, која е автор на низа студии за македонскиот јазик и култура. Посебно значајно место зазема нејзината „Граматика на македонскиот современ јазик“ со солидна контрастивна анализа. Од 1996 г. наставата ја раководи проф. Фросина Пејоска-Бушеро.

Во учебната 1974/75 г. отворени се следните два македонски лекторати во странство преку меѓууниверзитетски договори со Јагјелонскиот универзитет во Краков, Полска и со Универзитетот во Крајова, Романија. Лекторатот во Краков работи во состав на Институтот за словенска филологија на Филолошкиот факултет со релативно стабилен број студенти (15-30), кои го изучуваат македонскиот јазик на ниво на втор предмет. За развојот на македонистиката на Јагјелонскиот универзитет, еден од најстарите во Европа, освен македонските лектори, заслужни се и раководителите на овој Институт, професорите Франтишек Славски, Жежи Русек, Јулијан Корнхаузер и др. Професорите и студентите од овој универзитетски центар се редовни учесници на Летниот семинар во Охрид, а многубројни се и научните трудови од областа на македонистиката изработени од научните работници во овој центар.

На Универзитетот во Крајова македонскиот јазик се изучува факултативно во траење од три години во рамките на Катедрата за славистика, чиј раководител е проф. д-р Болокан, со испит секоја година и завршен испит. Бројот на студентите се движи од 5 до 10 секоја година, а дел од нив и од нивните наставници секоја година учествува на Летниот семинар во Охрид. Изработен е и Романско-македонски разговорник од Роза Тасевска и Елисавета Шоша, а научни работници од овој универзитетски центар учествувале и во досегашната работа на Научната дискусија во Охрид.

Во рамките на Катедрата за словенска филологија на Филолошкиот факултет на Универзитетот „Ломоносов“ во Москва во учебната 1975/76 г. започна со работа лекторатот по македонски јазик во состав на студиската група за македонски јазик. Студиите по македонски јазик како главен предмет траат 5 години, а запишувањето нови студенти се врши секоја петта година по завршувањето на претходната генерација студенти. Секоја генерација студенти брои 5-6 студенти и сите се здобиваат со диплома за завршени студии по македонски јазик. Мнозинството од нив работи во научни установи, издавачки куќи, радио или во македонските трговски или дипломатски претставништва во Русија. Во овој центар одбранети се и 4 кандидатски дисертации (степен соодветен на западноевропските докторати од прв степен) со македонска проблематика. Дипломци од оваа Катедра се заслужни и за развојот на македонистиката на универзитетите во Перм (Русија) и во Печуј (Унгарија). Најголеми заслуги за успехот на овој македонистички центар, веројатно наголем и најразвиен во светот, надвор од Република Македонија има академик Рина Усикова, член на МАНУ, почесен доктор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ и визитинг професор на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје. Таа е автор на многубројни трудови за македонскиот јазик и редовен учесник на Семинарот во Охрид и на неговите научни дискусии, како и на други научни конференции во Македонија, Русија или на други места во светот со македонистичка проблематика. Од многубројните нејзини трудови како посебно значајни се издвојуваат книгата „Македонски јазик“ (две изданија) и „Македонско-рускиот речник“ во три тома, кои се од посебно значење за сите слависти од светот. За нас има посебно значење одржувањето на наставата на овој реномиран универзитет, кој и во период на финансиски необезбедена настава од државна страна се погрижи со свои средства да ја одржува наставата до моментот на регулирањето на тие прашања на државно ниво. Со залагањата на академик Усикова обезбедено е непречено одвивање на наставата дури и во мошне критичните моменти кога беше можно нејзино прекинување. Свој драгоцен удел имаа и македонските лектори, кои со својата самопожртвуваност ја одржуваа наставата.

Соработката на филолошките факултети исто така даде свој драгоцен придонес во одржувањето на оваа настава преку регулирањето на размената на лекторите по македонски и руски јазик. На научно ниво таа соработка се потврди и со одржувањето на трите научни славистички македонско руски конференции во Охрид 1995 г., во Москва 1998 г. и во Охрид 2001 г. со голем број учесници и издадени реферати во посебни зборници (издадени се од првите две конференции, а третиот се подготвува за печат). Истовремено од посебно значење е и редовното учество на научните работници од овој реномиран славистички центар на Научната конференција во Охрид уште од нејзиниот почеток.

Во учебната 1977/78 г. отворен е лекторат по македонски јазик на Универзитетот во Виена, Австрија. Наставата по македонски јазик и македонска литература се изведувала во траење од еден до девет семестри со испити по секој семестар. Од 1991 г. нема македонски лектор поради престанокот на важноста на меѓудржавниот договор за култура меѓу СФРЈ и Австрија, а наставата ја изведуваа во еден период д-р Рудолф Прајнерсторфер, а потоа академик Влоѓимјеж Пјанка. Постојат можности и добра волја од страна на Институтот за славистика во Виена за ангажирање лектор по македонски јазик, но со целосно финансирање од македонска страна. Во таа насока досегашните напори не дадоа никаков резултат, иако значењето на Виена како славистички центар е мошне големо и треба да се искористи добрата волја додека ја има.

На Филозофскиот факултет во рамките на Карловиот универзитет во Прага во 1978/79 г. отворен е лекторатот по македонски јазик при Катедрата за славистика. Лекторатот е отворен во рамките на соработката меѓу двете држави и меѓу двата универзитета, што овозможува и размена на наставници за повремени гостувања со цел да се одржат краткотрајни циклуси предавања на различни јазични или литературни теми. Наставата по македонски јазик е на факултативно ниво и ја следат во просек дваесетина студенти, од кои еден дел редовно доаѓа во Охрид на летниот семинар. Соработката со Катедрата за славистика резултираше и со одржувањето на две научни конференции. Во Охрид во август 1996 г. се одржа Првата македонско-чешка славис-

тичка конференција со учество на педесетина научни работници од Карловиот универзитет и Чешката академија на науките од Прага, Масариковиот универзитет од Брно и од други научни центри во Чешката република и, секако, од научните институции во Република Македонија. Во јуни 1998 г., во рамките на одбележувањето на 650-годишнината на Карловиот универзитет се одржа Втората чешко-македонска научна конференција со учество на триесетина научни работници од сите споменати центри. Двете конференции имаа забележлив успех, кој беше потврден и со издадените зборници со материјалите од нив.

Во рамките на Едебијат факултетот на Истанбулскиот универзитет во Турција отворен е лекторат по македонски јазик во учебната 1985/86 г. Наставата по македонски јазик ја посетуваат во просек дваесетина студенти од различни студиски насоки (славистика, историја, археологија и др.). Работата на овој лекторат може да се оценува како успешна и покрај редовните проблеми при промената на лекторите поради низа нерегулирани прашања на меѓудржавно и меѓууниверзитетско ниво. По разговорите водени со ректорот на Истанбулскиот универзитет проф. д-р Кемал Алемдароглу во декември 2002 г. и неговата подготвеност да помогне, како и по средбата со деканот на Едебијат факултетот проф. д-р Танер Тархан, може да се верува дека конечно и во блиска иднина може да се очекува надминување на досегашните проблеми. Од своја страна универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ и Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура ќе се заложат за повеќе контакти со колегите слависти од Истанбул преку засилување на меѓусебните контакти, заедничките учества на научни конференции и работата на други научни проекти, размена на кадри, литература, стипендии за семинари како и за поголемо учество на студентите во меѓууниверзитетската размена на стипендии за учества на семинари и други студиски престои. Од интерес на двете страни е да се развива турската македонистика и секако, македонската туркологија, имајќи ги предвид повеќедековните контакти на јазично и културно ниво. Подготвеноста за соработка на двете страни, особено во пресрет на 550-годишнината на Истанбулскиот универзитет, дава надеж за оптимистичко

гледање на иднината на лекторатот по македонски јазик на Истанбулскиот универзитет.

Вториот лекторат по македонски јазик во Полска е отворен во учебната 1987/88 г. на Институтот за словенска филологија на Шљонскиот универзитет во Сосновјец. Настава по македонски јазик овде е изведувана неколку години пред официјалното отворање на лекторатот преку гостувања на лекторот од Краков. Во почетокот наставата е изведувана на факултативно ниво, потоа на ниво на втор предмет во траење од 3 г., а од 1995 г. таа е издигната на ниво на прв главен предмет во траење од 5 години. Освен значењето на наставата со можност за добивање диплома за втор или за прв предмет, овој центар е значаен и со учеството на неговите научни работници со свои трудови во научните конференции во Охрид, во македонско-полските конференции, во научните проекти и во индивидуалните трудови, објавувани во полски и во наши списанија или во монографски трудови.

Во учебната 1987/88 г. Универзитетот Меквори во Сиднеј, Австралија го ангажира д-р Илија Чашуле за наставник по македонски јазик и оттогаш таму македонскиот јазик се изучува на ниво на главен предмет. Во согласност со меѓууниверзитетски договор за соработка на студентите од овој универзитет им се овозможува учество на Семинарот во Охрид. За потребите на оваа настава издаден е и учебник по македонски јазик од И. Чашуле.

На Универзитетот во Будимпешта, Унгарија, отворен е лекторат по македонски јазик во учебната 1988/89 г. Наставата се изведува на Филолошкиот факултет на Катедрата за славистика. Дваесетина студенти годишно го изучуваат македонскиот јазик како факултативен предмет, а дел од нив секоја година доаѓа во Охрид. За жал, многу е мал бројот на научните работници од оваа држава кои се занимаваат со македонистичка проблематика. Издаден е еден македонско-унгарски разговорник во издание на Семинарот.

Како резултат на повеќегодишното залагање на проф. д-р Иван Доровски, кој во повеќе наврати изведувал настава по македонски јазик во Брно, на Масариковиот универзитет во Брно во 1995/96 г. отворен е вториот лекторат по македонски јазик во Чешка. Наставата се изведува на ниво на

втор предмет со десетина студенти слависти и балканисти. Овој универзитет, благодарение на ангажманот на академик И. Доровски, претставува силен македонистички центар во рамките на една развиена славистика и балканистика. Многубројни се македонистичките трудови објавени, пред сè од И. Доровски, но и од други научни работници како Дагмар Доровска и низа соработници на одделението на Чешката академија на науките во Брно, како и на некои помлади автори од овој центар.

Во 1995/96 г. започна со работа и лекторатот по македонски јазик на Универзитетот во Тирана во рамките на Катедрата за славистика. Наставата ја изведува лекторката Валентина Илија, Македонка од Пустец, која дипломирала македонски јазик во Скопје. Таа е албанска државјанка, а нашата страна финансиски го поддржува одржувањето на овој лекторат, го снабдува со неопходната литература и други наставни материјали. Работата на овој лекторат придонесува и за зголемените контакти со тиранските слависти, кои заедно со студентите се чести гости на летниот семинар во Охрид.

На Универзитетот во Манхајм, Германија, во 1995/96 г. со финансиска партиципација од македонска страна беше прифатен да работи како лектор по македонски јазик еден наш сонародник, жител на овој град. На овој универзитет во рамките на Институтот за славистика и десетина години порано повремено се изведувала настава по македонски јазик со ангажман на нашите лектори во Хале, благодарение на залагањата на проф. д-р Јосип Матешкиќ. По неговото пензионирање, во договор со новиот раководител на Институтот за славистика проф. д-р Дагмар Буркхарт направен е обид за обновата на таа настава, но по две години таа е прекината поради низа субјективни и објективни причини (интеграција на славистичките катедри од Манхајм и Хајделберг, финансиски проблеми, несоодветен ангажман на лекторот, непостоење на меѓудржавен договор и др.). Во секој случај, на германските универзитети е можно ангажирање македонски лектор само со целосно финансирање од македонска страна и би требало да се вложат напори да се обезбедат средства барем за еден лектор, но и за подобро и редовно снабдување со македонска литература на германските универзитетски библиотеки. Неопходна е и соработка со сла-

вистичките институти за подобро запознавање со досегашните трудови и да се создадат услови за заеднички проекти во иднина. Тоа, впрочем, е и заклучено на двете македонско-германски научни конференции одржани во Охрид во август 2000 г. и во ноември 2001 г. во Јена со завидно учество на научни работници од двете страни.

Во 1996/97 г. отворен е лекторат по македонски јазик на универзитетот во Букурешт. Наставата по македонски јазик се одржува во рамките на Катедрата за славистика на ниво на факултативен предмет со десетина студенти годишно. Повремена настава по македонски јазик е изведувана и на Универзитетот во Констанца, благодарение на ангажманот на академик Миле Томиќ.

Интересот за македонскиот јазик и литература во Романија не е многу голем, но има добри перспективи за зголемување на интересот меѓу студентите и меѓу научните работници. Објавен е македонско-романски и романско-македонски речник од Миле Томиќ, како и повеќе научни трудови со македонистичка проблематика. Овој лекторат опстојува врз основа на меѓууниверзитетски договор, а за негова натамошна стабилност неопходен е и меѓудржавен договор.

Со целосна финансиска поддршка за учебната 2000/2001 г. од Институтот отворено општество Македонија овозможено е отворање на лекторат по македонски јазик на Универзитетот во Ниш по иницијатива на Филозофскиот факултет. Овој лекторат е резултат на долгогодишната активност на проф. д-р Мирољуб Стојановиќ, истакнат југословенски македонист и автор на многубројни научни трудови за македонската литература. Тоа е трет универзитетски центар во СР Југославија по Белград (академик Радомир Ивановиќ и д-р Првослав Радиќ) и Нови Сад (Жарко Бошњак-овиќ) во кој се изучува македонскиот јазик и неговата литература, но истовремено и прв со лектор по македонски јазик.

Во период од две учебни години (1999/2000 и 2000/2001 г.) настава по македонски јазик е изведувана и во Лондон со комбиниран ангажман на постдипломци и лектори во рамките на Универзитетскиот колеџ и неговата Школа за словенски и источноевропски студии (University College London, School of Slavonic and East European Studies). Оваа убава можност за одржување

настава по македонски јазик на некој англиски универзитет е прекината поради неодобрување финансиски средства од македонска страна и покрај обезбедувањето на поголемиот дел од потребните средства од англиска страна.

На Универзитетот „Адам Мицкјевич“ во Познањ на Катедрата за словенска филологија во академската 2000/2001 г. отворена е нова студиска група за славистичко-полонистички студии во чии рамки македонскиот јазик се изучува како главен предмет. Овој универзитет со сопствени средства ја одржува наставата по македонски јазик, благодарение на проф. д-р Богуслав Зјелињски, раководител на Катедрата.

Од 1998/99 г. македонскиот јазик како втор предмет се изучува и на Ополскиот универзитет во Ополе, Полска под раководство на проф. д-р Станислав Гајда. Наставата е финансирана од полска страна.

Во периодот од 1984 до 1992 г. преку Фулбрајтовата програма во САД престојувале и одржувале настава по македонски јазик, литература и култура повеќе македонски професори од Катедрата за англиски јазик на Филолошкиот факултет во Скопје. Наставата е изведувана на повеќе универзитети и тоа: Портланд (1984-1986 и 1989/90 г.), Чикаго (1986/87), Чико (1987/88 г.), Сиетл (држава Вашингтон, 1988/89 г.), Темпи (Аризона, 1990/91 г.) и Чапел Хил (Северна Каролина, 1991/92 г.). Настава по македонски јазик е одржувана во Темпи и во периодот 1995/96 г. За македонистиката од посебно значење е активоста на познатиот американски славист и македонист Виктор Фридман, член на МАНУ, но и на други американски слависти кои се занимаваат или се занимавале со прашања на современиот македонски јазик и на македонската дијалектологија, почнувајќи од Хорас Лант, потоа Збигњев Голомб, Херберт Галтон, Кенет Нејлор, како и на Грејс Филдер, Ролен Александер, Роберт Гринберг, Весна Палмер, Маша Белјавски-Франк и други.

Последниве неколку години на Универзитетот во Торонто, Канада се изведува настава по македонски јазик, која ја води проф. д-р Кристина Крамер, еден од најистакнатите македонисти. Одржувањето на наставата на овој универзитет финансиски ја помагаат нашите иселеници.

Од учебната 2000/2001 г. македонскиот јазик како наставен предмет е застапен и

на Универзитетот „Ла Сапиенца“ во Рим со ангажирање наставник од Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје. Во истата година македонскиот јазик е воведен како наставен предмет и на Филолошкиот факултет при Универзитетот во Брест, Белорусија. Наставник е дипломираниот македонист од Московскиот државен универзитет „Ломоносов“, Васил Јанчук. Ова е втор универзитет во Белорусија, по Универзитетот во Минск, на кој се изучува македонскиот јазик како еден од словенските јазици по избор за студентите слависти, русисти или белорусисти. На Универзитетот во Минск веќе втора деценија наставата ја изведува Генадиј Цихун, познат белоруски славист.

Јапонската славистка и македонистка Јуми Накацима веќе подолго време изведува настава по македонски јазик на Универзитетот во Токио. Таа е и автор на македонско-јапонски разговорник издаден во Јапонија, како и на поголем број трудови за македонскиот јазик.

На Државниот универзитет во Воронеж исто така е застапен македонскиот јазик за студентите слависти и русисти во траење од една година, а наставата ја изведува младата македонистка Јулија Мешчерјакова. Од овој универзитет е и русистот и славист Николај Коваљов, автор на еден од првите учебници по македонски јазик издаден во странство во седумдесеттите години (за жал, точните податоци за овој учебник не се познати).

Веќе неколку децении наставата по македонски јазик на Универзитетот во Љубљана ја изведува или се грижи за неа проф. д-р Драги Стефанија, одржувајќи истовремено настава по македонски јазик и на други универзитети (повремено или постојано, во различни периоди) – Марибор и други.

На хрватските универзитети со македонистика се занимаваат професорите Борислав Павловски (Загреб), Горан Калогера (Риека), Златко Крамариќ (Осиек), академикот Далибор Брозовиќ (Задар) и други научни работници.

За период од околу 35 години од почетокот на организираните активности за отворање македонски лекторати во странство постигнато е релативно задоволително ниво на развиена мрежа од лекторати. Таа се дополнува со многубројните универзитет-

ски центри на кои се одржува сопствена настава по македонски јазик, а понекаде и по македонска литература, култура или историја. Интересот за македонскиот јазик постојано се зголемува и поради тоа обврска на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура при универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ од Скопје е

да ги зголемува и да ги подобрува условите и можностите на странските македонисти и слависти за изучување на македонскиот јазик преку неговите летни школи и другите активности во текот на учебната година, како и преку одржување и проширување на мрежата од лекторати по македонски јазик на странските универзитети.

*Максим Каранфиловски
Људмил Сиџасов*

ЗАКЛУЧОЦИ

1. Неопходно е да се утврди **заедничка стратегија за развојот на македонистиката на универзитетите во странство** (реална и активна поддршка на постојните лекторати и отворање нови лекторати во главните светски и други центри од интерес за нашата држава). За таа цел треба да се искористат сите сили лекторатите (старите и новите) и нивната дејност да се обезбедат преку цврсти меѓудржавни и меѓууниверзитетски договори.
2. За да се одговори на зголемените потреби на македонистиката во светот треба да се формира – **Центар за поддршка на македонистиката на универзитетите во странство. Центарот за македонистика**, како институција со обезбеден буџет и одобрена програма за работа, ќе соработува со сите национални институции од интерес за македонистиката.
3. За да се задоволи зголемениот интерес за македонистиката на универзитетите во странство, како и нашите планови за нејзин развој преку поканување учесници од нови земји, потребно е овозможување **поголем капацитет на летниот семинар**, организирање **зимски семинар**, како и разновидни курси (еднонеделни) и подолги (двонеделни, месечни и повеќемесечни) **курсеви со програма во зависност од интересите или од профилот на заинтересираните**.
4. Неопходно е во наредниот период да се изготват **стандарди според меѓународните норми за издавање сертификати, уверенија, дипломи или други документи** за нивото на знаење на македонскиот јазик, литература или историја итн. (за студентите и за другите заинтересирани од странство, како и за странските студенти кои сакаат да студираат во Македонија со примена на **Европскиот систем за пренос на бодови – кредит трансфер систем**).
5. Од првостепено значење е да се изготват **нови современи учебници со употреба на најновата технологија и техника (компактни дискови, компјутерски и други современи курсеви итн.)**.
6. Да се обезбедат финансиски средства за поддршка и реализација на започнатиот проект за собирање податоци и издавање **„Лексикон на странските македонисти“** и **„Библиографија на странската македонистика“**. Тоа треба да се искористи како основа за формирање **банка на податоци за македонистиката во светот**. Исто така, треба да се изработи **ВЕБ-страница за македонистиката (македонскиот јазик, литература и култура)** во светот која постојано ќе се дополнува.
7. Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура треба да стане и **методски центар за обука на сегашните и на идните лектори по македонски јазик во странство**. Во таа насока е потребно, во соработка со Министерството за образование и наука на РМ, да се организираат и курсеви за обука на наставниците во македонските училишта во соседните држави. Такви курсеви беа успешно организирани во 1995 и 1996 г. за наставниците од Албанија. Посебна квота или посебни курсеви треба да се обезбедат за нашите **сонародници од соседните држави, како и за иселениците од сите генерации**.
8. За да се обезбеди **успешно функционирање на македонските лекторати на странските универзитети** неопходно е во

договор со надлежните министерства да се определат цврсти и **современи законски решенија** за правата и обврските на лекторите и да се определат **посебни буџетски средства** исклучиво за обезбедување на оваа дејност (лектори, литература и опрема на лекторатите). Само со решавање на акутниот проблем со **стандардот на лекторите** ќе може за лектори да се привлечат универзитетски и други научни и културни работници и да се подигнат на повисоко ниво **критериумите** за нивниот избор.

9. Потребите на македонистиката може да бидат задоволени и преку испраќање лектори или друг наставен кадар во некои земји на определени пократки периоди – **повремени крайкокрајни курсеви во договор со соодветните странски партнери, летни или други видови кампови, семинари и сл. во земјата и во странство** за учесници од секаков профил: студенти и научни работници филолози, историчари, историчари на уметноста, археолози, етнологзи и од други професии, ученици и деца од македонско потекло, сонародници од соседните држави и иселеници во други држави. Сето тоа може да се организира преку еден единствен центар.

10. Една од клучните мерки што треба да се преземат во наредниот период и во најкус можен рок е да се отпочне со **сериозна кампања за дојолување или за почесто снабдување во сѐраи со македонистичка литература на славистичките и на другите светски универзитетски библиотеки и обезбедување најамодно редовно нивно снабдување со нова литература.**

11. За да се оспособат кадри кои во иднина ќе работат во странство или овде со странци неопходно е **во соработка со Катедрата за македонски јазик при Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје** да се оформат нови наставни програми со содржини за македонскиот јазик како странски, како и да се воведат содржини од областа на културологијата (т.е. „македонска цивилизација“). Идните македонски лектори неминовно мора да имаат, освен основното филолошко, и пошироко културолошко образование за да можат да одговорат на современите потреби во светот. Исто така, неопходно е **насочување и специјализирање на млади кадри за идни лектори во странство во рамките на додипломските и специјалистичките студии** на Филолошкиот факултет.

Совет за македонски јазик

СТАТУСОТ НА ЈАЗИКОТ НА МАКЕДОНСКОТО МАЛЦИНСТВО ВО ОБЛАСТА ГОРА ВО КОСОВО

Заклучоци на Советот за македонски јазик

По повод најавата на Претседателот на Република Македонија за блиски разговори со претседателот на Покраината Косово под управа на Мисијата за привремена администрација на ООН, Советот за македонски јазик го разгледа прашањето за статусот на македонски јазик на населението во областа Гора и ги донесе следниве

ЗАКЛУЧОЦИ

1. Советот за македонски јазик смета дека на претстојните разговори е неопходно да биде поставено и прашањето за почитување на националните права и слободи на македонското национално малцинство во областа Гора.

2. Сегашните граници се скроени со силата на оружјето, волјата и интересите на победниците по Првата светска војна и потврдени со Мировниот договор по Втората светска војна, без консултација на волјата на населението, а границата помеѓу НР Србија и НР Македонија е исто така поставена без да се имаат предвид јазичните, етно-културните, геополитичките и историските карактеристики и состојбата на ова население, па целината на етничката област Гора, расположена на падините на планината Шара, Кораб и Коритник, што се состои од вкупно 30 села, е распарчена на три нееднакви дела: 19 села се оставени на Косово, 9 во Република Албанија и 2 села во Република Македонија.

До распаѓањето на СФР Југославија ова исламизирано македонско население имаше различна судбина: Гораните во Косово беа третирано како Старосрби и имаа српски јазик во училиштата и во администрацијата; Гораните во Албанија беа водени како Албанци и имаа албански јазик во училиштата и во администрацијата, додека двете

села што останаа во Македонија, поради исламската верска припадност, исто така беа различно третирано во разните пописи (Македонци, Турци, Муслимани, Југословени, Неопределени), секогаш имаа македонски јазик во училиштата и во администрацијата.

Денеска, меѓутоа, Гораните во Албанија се подложени на уште посилен притисок за албанизација и продолжуваат да учат на албански јазик; оние во Република Македонија и натаму учат на македонски, додека Гораните во Косово (поради верската припадност) се прогласени за Босанци и административно им е воведен босански јазик (и книжевност) во училиштата и албански во администрацијата.

3. Бидејќи со етно-културните, историските, етнографско-фолклористичките и лингвистичките (дијалектолошки) истражувања недвосмислено е потврдено дека Гораните зборуваат на добро зачуван македонски јазик (тетовски говор) и никогаш не пројавиле чувство за припадност кон српската или кон албанската нација, а како мајчин при пописите го декларираа македонскиот, Советот смета дека и на овие исламизирани Македонци треба да им се признае правото и слободата да учат на родниот македонски јазик.

4. Настојувањата на косовската администрација за албанизација на Гораните и за боснизација на нивниот јазик претставува смислен израз на стремежот за одделување на овој дел од македонската етно-културна целина и за промена на државната граница со Косово на штета на Република Македонија. А токму тие Горани се нераскинливата алка од синџирот на етничкиот елемент што го претставува македонското исламизирано (и неисламизирано) население на протегот од Шар Планина преку Голо Брдо до Преспа.

Скопје, 18 јули 2003

Совет за македонски јазик

СОСТОЈБИТЕ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО СТРАНСТВО

Прашањето за актуелните состојби поврзани со знаењето и со начините на изучување на македонскиот јазик кај македонските иселеници, отвора поголем број прашања поврзани со поставеноста на иселеништвото воопшто.

РАЗРАБОТКА НА ПРАШАЊЕТО

1. Едно од најважните прашања е прашањето за степенот на зачуваноста на македонскиот етнички идентитет кај дијаспората и начинот на неговиот развој далеку од татковината.

Нашето иселеништво е настанато во неколку бранови.

Првиот бран е периодот кон крајот на турското владеење со нашата земја, значи крајот на деветнаесеттиот век кога, пред сè поради учество во акции против турската држава, нашите луѓе се одлучуваат да ја напуштат татковината.

Потоа следува периодот за време и по балканските војни, потоа периодот од Првата светска војна, потоа периодот меѓу двете светски војни, кога нашата земја е поделена меѓу тогашните кралства на Србија, Бугарија, Грција (воспоставување на диктатурата на Метаксас, првиот егзодус на македонското население од Грција во Бугарија во рамките на т.н. размена на населението) и Албанија, потоа следува периодот на граѓанската војна во Грција кога настанува познатиот егзодус и на македонското население од таа земја, а тогаш, речиси истовремено, имаме голем бран на емиграција и од Бугарија и од Кралството Југославија (политичка и економска емиграција).

Исто така, и **по Втората светска војна**, па до денешен ден, македонското население од трите дела на земјата продолжува да емигрира од економски и од политички причини.

2. Социјалното, а подоцна и верско-културното организирање на македонските иселеници, без оглед на земјите и државите во кои се населени, претставува еден од основните фактори на нивно опстојување.

Денес Македонците надвор од РМ може да ги сместиме во две групи: емиграција од македонската земја во Европа, Канада, САД и американскиот континент, Австралија, како и македонско население надвор од РМ.

Македонската емиграција е раслоена и историски и според потеклото од различните делови на етничка Македонија.

Најмлада е економската емиграцијата од НРМ/СРМ односно од РМ.

Постојат поделби меѓу самата емиграција, кои во минатото биле многу повеќе изразени.

Како и да е, без поопстојно завлекување во овие прашања (за нив повеќе може да се најде во историските трудови, во трудовите посветени на развојот на македонската национална мисла, но и во романите посветени на оваа проблематика), треба да се заклучи дека нашето население надвор од македонската земја, така да се каже, веднаш по напуштањето на татковината, го поставувало, меѓу другото, како едно од најважните и прашањето за јазикот, неговото чување, но и неговото изучување. Ова се однесува и на дијалектниот, но и на литературниот јазик (без разлика како го сфаќале: како самостоен, како регионален, како дел од бугарскиот или од српскиот литературен јазик).

Само како пример ќе го истакнеме фактот дека во рамките на колониите што се формираа во т.н. земји на народната демократија по граѓанската војна во Грција, веднаш по нивното формирање се печатат весници, но и списанија каде покрај грчкиот се пишува на македонски дијалектен, но и на македонски литературен јазик. Треба по-

себно да се одбележи дека обидите да се издаваат весници/билтени само на македонски јазик не се покажале успешни (така на пр. Мито Аргировски е отстранет од редакцијата на еден таков двојазичен весник кога се обидел да оствари чисто македонски весник).

Списанија на современ македонски стандарден јазик се издаваат и во Канада, но и во Пиринска Македонија (Народна волја), како и во Егејска Македонија од страна на организацијата Виножито. Во Република Хрватска се издава месечникот *Македонски глас*. Со СМСЈ се служат и нашите иселеници во државите на ЕУ, но и во некои европски земји кои се сè уште надвор од нејзините граници. Дури и во весникот/списанието *Македонска трибуна* во рамките на МПО во САД, иако долго време се служеа со бугарскиот стандарден јазик со т.н. правопис од пред 9 септември 1944 г., но и со неговата постара варијанта, од пред десетина години објавуваат текстови на македонски јазик (дијалектен, а исто така и на современ македонски стандарден јазик).

Кон македонскиот јазик се приоѓа како кон еден од основните признаци на себераспознавањето во однос на другите народи и заедници. Во таа смисла мора да се истакне дека службата во црквите (таму каде што постојат македонски црковни општини) се одвива според официјалниот македонски превод на Библијата и на другите богослужбени книги.

3. За македонското иселеништво се вршени истражувања, но од она што може да се добие како општ впечаток е дека тие истражувања не се доволни и не ги покриваат сите аспекти на прашањето. Ние, сепак, немаме една целосна претстава за тоа до кој степен е извршена интеграцијата, па дури и асимилацијата кај македонските иселеници. Постои една општа претпоставка дека контактот со македонскиот јазик веќе се губи по третата генерација македонски иселеници, особено во прекуокеанските земји.

Но, од друга страна, општата тенденција на развивање на мултикултурализмот во современиот свет, изучувањето на македонскиот јазик, литература и култура го става во законски рамки и го прави задолжително. Така на пр. во Холандија ученик кому македонскиот јазик му е мајчин не

може да заврши ниту основно ниту средно училиште ако не ги полага овие предмети како задолжителни. Таква правна рамка не постои во државите кои се надвор од границите на ЕУ.

Сведоци сме на спонтана (или диригирана) асимилација на македонските деца во Полска, државите произлезени по распаѓањето на СССР, па дури и СФРЈ, како Словенија, Хрватска, Србија, Црна Гора итн.

4. Во рамките на прашањата за употребата и за начинот на изучување на македонскиот јазик од страна на македонските иселеници може да се каже дека многу малку е истражувано, иако е многу пишувано за иселеништвото. Податоците кои ги имаме покажуваат дека нашите иселеници спонтано се организираат и тоа пред сè преку црковните општини за да не го загубат допирот со македонскиот јазик, литература и култура.

Секој наш човек, на пример, во САД, има право, а тоа право дава и соодветни привилегии, во разни административни постапки да се служи со СМСЈ, како и да добива одговори на истиот јазик. Да се потсетиме на случајот со нашиот сонародник неправедно осуден во Италија, кога тој ги губеше процесите сè додека неговите македонски адвокати не се заложиле да му се изнајде соодветен преведувач на македонски јазик од италијански јазик на кој, разбираливо, се водеше постапката.

Понатаму, ние со сигурност знаеме дека македонскиот јазик периодично, но и постојано, фигурира како предмет на повеќе славистички катедри во САД. За жал, од друга страна, македонската заедница во Австралија, каде на универзитетот во Сиднеј се изучуваше македонскиот јазик (проф. Илија Чашуле) веќе практички и не го финансира таквиот проект, додека помошта од мултикултурната Австралија, поради моќното влијание на грчката заедница, е повеќе од симболична.

Нашите иселеници во Војводина, иако, така да се каже до неодамна (60-70-тите години на дваесеттиот век) имаа право и обврска да учат во основното образование на македонски, денес ја немаат таа можност, бидејќи, според официјалното толкување, „доброволно“ се имаат откажано од македонскиот јазик, бидејќи им пречел во интеграцијата во српското општество. Ин-

тересен е фактот дека во рамките на Педагошкиот факултет во Лерин кој наскоро, заедно со уште неколку факултети, треба да прерасне во универзитет на Западна Македонија, македонскиот јазик (не по име, туку по содржина) е предмет на изучување како јазик на средината. Колку тоа се остварува во практиката е прашање кое треба да се провери. Во Република Хрватска и во Република Словенија одвреме-навреме се организира факултативна настава по македонски јазик.

Треба да бидеме свесни и за фактот дека кон спонтаното проучување на македонскиот јазик му се приоѓа и со намера да се докаже врската меѓу современиот јазик и античкиот македонски јазик. Оваа идеја е стара кај нашиот народ и таа денес е особено раширена меѓу македонското население во Егејска Македонија, но и кај емиграцијата потекната оттаму, главно во Канада и во Австралија.

Кај нашата дијаспора во Пиринска Македонија постои една историска поделеност која ја гледаме и денес: од една страна се наоѓа ОМО Илинден (македонско ориентирано движење), а од друга се наоѓа партијата Пирин.

Во Албанија на прв поглед се чини дека ситуацијата е подобра: Македонците од областа Мала Преспа до петто одделение учат македонски јазик, македонска литература, како и други предмети на македонски. Подоцна, сите предмети се на албански јазик, додека македонскиот јазик се изучува факултативно. Но, од друга страна, на Македонците од областа Голо Брдо не им се признава правото да се искажат како Македонци. Сепак, акцијата на нашите власти, а особено на амбасадорот Ристо Никовски вроди со плод, така што денес добар дел на оваа младина се школува во РМ.

5. Сепак, истражувањата покажуваа дека е сторено многу малку од страна на матичната држава за една организирана поставеност на изучувањето на македонскиот јазик.

Ова се гледа и од тоа што голем број американски, канадски, австралиски Македонци во третата генерација најчесто не го знаат македонскиот јазик, а односите со Македонија ги одржуваат главно преку фолклорот и преку македонските народни песни. Ако се надолжни кон ова и фактот дека македонските иселеници имаат можност за некаков вид спонтано изучување на македонскиот јазик само преку црковните општини во овие држави (дури и таква можност не постои во Чешка, Русија, Полска, Србија итн.) сосема е јасно дека и во поглед на начините на изучување на македонскиот јазик кај емиграцијата не се води грижа и дека сè е оставено на самоиницијативи од страна на иселениците.

Кај иселеничките заедници во ЕУ, САД, Канада и Австралија се води грижа за информативните гласила (постои печат, телевизиски и радио емисии), додека таква грижа главно отсутува кај иселениците во другите држави.

Во Република Хрватска, во рамките на програмата „Призма“ на ХРТ, Македонците имаат свој простор.

Меѓутоа, таму каде што ја има, наставата по македонски јазик се изведува како збир од информации од општокултурен карактер. Тоа значи дека се добива информација за историјата, географијата, актуелните настани, фолклорот и за традицијата во Македонија, а само дел му се посветува на она што би требало да претставува изучување на еден јазик (неговата структура, јазична норма и сл.) и тоа не е секогаш претставено од стручни лица што се обучени да предаваат македонски.

Во рамките на црковните општини, обично за викендите, на вообичаените средби, спонтано се одвива еден вид настава. Истражувањата за македонското иселеништво и за македонските црковни општини во Канада, САД и во Австралија (од Танас Вражиновски, Атанас Близнаков, Славе Николовски-Катин и др.) даваат податоци за животот, организациската структура, црковните општини и др. на нашите иселеници.

*Људмил Сџасов
Снежана Веновска-Анџевска
Максим Каранфиловски*

СОСТОЈБИТЕ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО СТРАНСТВО

Советот за македонски јазик на седницата од 30.1.2003 година ги разгледа различните проблеми околу значењето, местото, употребата и изучувањето на македонскиот литературен јазик во странство (во соседните, во европските и во воневропските држави) и ги донесе следниве

ЗАКЛУЧОЦИ

1. Да се обнови дејноста на поранешната Матица на иселениците од Македонија (со можност и под името *Матица македонска*, аналогно на Матица словенечка, Матица словачка, Матица хрватска, Матица црногорска) што ќе ги собира сите иселеници, без разлика на местото од каде што се иселени и нивното етничко потекло.

2. Во рамките на предложениот Македонистички центар треба да се основе и посебен Семинар за македонистика, каде што ќе се изучуваат предметите од национален интерес – македонскиот јазик и македонската литература, историја и култура, а неговите учесници да бидат од сите возрасни категории.

Семинарот може да се финансира од средства на Република Македонија и од самите Македонци во странство – според определени услови, а неговите курсеви да добијат акредитација за да биде вклучен во програмата на редовното школување во државите од каде што потекнуваат слушачите (ЕКТ системот).

3. Да се организира посебна програма со воспитно-образовен карактер на Македонското радио и на сателитскиот канал на МКТВ (МРТВ) наменета за нашите во странство.

4. Тоа треба да се направи преку Марнет (интернет), при што ќе се обезбеди постојана поддршка. Приоритетно да се обедини македонскиот национален корпус на мрежата за целосно и соодветно претставување на македонскиот јазик, науката, литературата, историјата.

5. Да се настојува со поддршка од институциите на ЕУ да се обезбеди правото за слободно изучување на македонскиот јазик, литературата и културата меѓу Македонците од соседството – врз основа на Декларацијата за европските малцински и регионални јазици што го овозможува тоа право.

Совет за македонски јазик

ЈАЗИЧНАТА ПРОБЛЕМАТИКА ВО СРЕДСТВАТА ЗА ИНФОРМИРАЊЕ

Мојава тема не е ни најмалку случајно одбрана. Сакам со неа лично да му поднесам трибут на мојот драг колега за она што го стори во еден многу значаен сегмент од науката за јазикот – литературнојазичната норма. Никој од нас, најстарата генерација, не ѝ остана верен на оваа проблематика како што го стори тоа Благоја Корубин. Тој ѝ остана верен, како што знаеме добро, до крајот на својот живот. Неговите шест книги под добро одбраниот наслов *Јазикот и наш денешен* остануваат како убаво сведоштво за неговиот извонреден напор вложен во оваа значајна, а за жал и потценувана од некои област на науката.

Мојава тема ја сместувам во три дела: (1) поуки за јазикот, (2) ширење на јазичната култура и (3) популаризирање на достигнуањата на македонската наука за јазикот. Се разбира, сите три дела се најнепосредно поврзани, во многу сегменти и се преплетуваат.

Првиот дел го започнувам со прашањето: па зарем и по шест децении слободна употреба на кодифицираниот македонски јазик има потреба од поуки за јазикот во средствата за информирање. Нашиот став е дециден: има и ќе има секогаш потреба од укажување на текови во развојот на јазикот што го водат во погрешна насока. Едноставно, потребата ќе биде постојана, зашто животот на јазикот е постојан. Една мала споредба: каква е разликата меѓу литературниот јазик во првите години по ослободувањето и денес во разни негови сегменти: од почитувањето на утврдените правила и норми, па до проширувањето на лексичката база, фразеологијата и различните функционални стилови (административен, публицистички, научен, уметничколитературен и др.). Некогаш се радувавме на секој успешен неологизам: *насијан* нам. собитие, *кусок* нам. бесмисленото мањак, *вработи* со изведенките нам. срп. запослити итн. И денес се јавуваат помалку или повеќе успешни

неологизми: *иридвизи* (: покрене – постави, поведе, потегне), *иригода* (: прилика), *иредуйред* и др. – со отфлање на наставката на глаголската именка итн.

Дека има потреба од поуки за јазикот убедливо кажува повторувањето на грешки на кои одамна е укажано и за кои се предложени неоспорни решенија. Сè уште се употребува спојот *со цел за укажување* што е само грд и ненужен плеоназам, нам. *за (ради) укажување* односно *за да се укаже*. Околу новогодишните празници просто одвратно дејствуваше речиси редовната употреба на предлогот *воочи* нам. *сирошти* новата година или, пак, означувањето на оваа година како *иресшайна* нам. *високосна, визгодина*. За избегнување на последниве грешки доволно било да се погледа само Речникот и Правописот на македонскиот јазик. Исто така, сè уште не се прави разлика меѓу перфективната и имперфективната употреба на двовидните глаголи на *-ира*: со оваа победа „Вардар“ му се *реванишираше* (: реваншира) за поразот. Во вакви случаи, улогата на лекторот треба да биде вистински лекторска: не само исправање на грешките, туку и подучување, објаснување, во смисла на она што го прави лекторот на факултетите.

Многу брзо по официјалната кодификација на македонскиот литературен јазик се јавија, како одговор на потребите на денот, емисии/рубрики посветени на практиката на јазикот. Прво, Радио Скопје ја основа (во 1951 год.) неделната емисија „Македонски јазик – низ историјата и практиката“, рубриката „Не така – вака – во своето списание „Радио Скопје“. Некоја година подоцна (1955) „Нова Македонија“ ја воведо рубриката „Поуки за јазикот“ (двапати неделно). Во тоа време и „Млад борец“ се вклучи во ваква акција со своите рубрики „Каде грешиме“, „Вие прашате – ние одговараме“, „По трагите на црвеното мастило“.

Овие емисии/рубрики траеја со децении со нешто поизменета содржина. Така, по речиси дведецениско егзистирање, емисијата на Радио Скопје „Македонски јазик – низ историјата и практиката“ ја замени емисијата „Живото суштество зборот“, а во последниве две години емисијата „Аспекти на македонскиот јазик“. Пред тоа, извесно време на програмата на РТВ беше емисијата „Говорете македонски“. По „Поуките за јазикот“ „Нова Македонија“ настапи со „Јазичното катче“ и нешто подоцна со рубриката „Со збор кон зборот“ итн.

Сите овие емисии/рубрики се јавија како потреба на денот. Таа потреба можеа да ја задоволат само образовани лингвисти, што веќе од педесеттите години почнаа да излегуваат од Филолошкиот факултет. Карактеристично е што во овие емисии/рубрики како уредници и соработници учествуваа голем број лингвисти, на кои проблемите на современиот јазик им беа блиски.

Македонската наука за јазикот никогаш не се однесувала пуристички спрема влијанијата отстрана, особено во лексиката. Меѓутоа, она што се случува денес на овој план ја надминува секоја објективна мера. Напливот на интернационалната лексика, особено на таа од англосаксонското јазично подрачје, се заканува да доведе до недозволиво обезличување на нашиот јазик и на неговите изразни можности. Затоа, на оваа појава треба да ѝ се објави вистинска војна. Не смее да се дозволи, веројатно од помодарски причини, безразборна употреба на интернационални зборови дури и во случаи кога има сосема добри наши еквиваленти. Ако, на пример, не можеме да го замениме *комјутер* со *сметач* или *сметало*, какви што обиди имаше, зашто тој не е само тоа, можеме сосем добро неговиот придружник *принтер* да го замениме со *печатар*, *печатилач*. Со право укажа деновиве еден читател во писма до редакцијата на еден наш дневник дека зборот *шендер*, толку многу експлоатиран во последно време, може да се замени со *понуда*, затврдениот интернационализам *конкурс*. Јас би додал и – *наддавање*! Зарем *имплементација* не може да се замени со *примена*, *шензија* – со *притисок*, *најреѓнајоси*, *ојција* – со *избор*, *имичмент* – со *ојшовикување* итн. Па зарем не можеме да им најдеме замена на деновиве многу актуелните *апликација* (за прием во Европската унија) или *интерјелација* (за работата на првиот парламентарец) итн.

Сосема е несфатливо и недозволиво прибегнувањето кон одживеаните елементи од турскиот јазик, против чија употреба застанавме уште во првите години на слободниот живот. Денес е редовна употребата на турцизмите *бендиса*, *берикети* (дури новогодишните празници се честитаа со желбата за *берикетна* година!), *ејшен*, *есаи* и *есаиш*, *моабети* (дури и во контактни емисии со официјални лица!), па редовното *урнек* (за сметка на прекрасниот еквивалент *образец*) итн.

Забележливо е отфлањето на префиксот у- кај некои глаголи: *созрее* место *узрее*, *восианови* место *установи* (не се прави разлика меѓу *усианови* и *восианови*!): оттаму *доаѓа* и *до воочи* (срп. *уочити*) место *согледа*, *вооѓра* се (срп. *уиграти се*) – двата збора не се регистрирани во нашиот Речник итн. Сп. го само зборот *уѓрижен* (и другите со префиксот у-) во една малешевска народна песна: Откако го маќа (: мајка) *уѓлавила* (: свршила), ич не го е маќа *весел* *видела*, *сѐ уилен* (: *увилен*, *растажен*), *сину*, *сѐ уѓрижен*! Префинета диференцијација меѓу *уѓрижен* ('погоден од многу грижи') и *заѓрижен* ('погоден од некоја грижа').

Се налага природно потребата од диференцијален пристап кон обликувањето на ваквите емисии/рубрики. Тие би можеле да бидат на неколку нивоа: укажување на елементарни грешки во правописот/правотоговорот, лексиката и сл. до укажување и *решавање на актуелни проблеми* во јазичната практика.

Во РТВ-куќи посебно внимание треба да му се посвети на правоговорот: изговорот на одделни карактеристични македонски гласови, акцентот на зборовите и одделно на акцентските целисти, интонацијата итн. Во овој поглед, освен специјалистите, би можеле да помогнат и поопитните спикери (презентери).

Второидел му го посветувам на *ширењето на јазичнајта култура*. Емисии/рубрики со ваква содржина треба да укажуваат на убави примери од литературата (убавата и научната) и на веќе усвоени решенија. Тука е потребен ангажман на лица што и самите негуваат убав стил и што поседуваат поширока општа култура. Тие лица дури и не мораат да бидат од кругот на тесните јазични специјалности, но мора да бидат запознаени со сите случувања во областа на јазикот.

Третиот дел им го посветувам на афирмацијата и популаризацијата на достигнатото во науката за јазикот. Само неколку примери.

Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура останува речиси непокриен од страна на средствата за информирање. Не се следи неговата дневна активност дури ни со обична информација. Не се даваат поопширни изводи од одржани предавања, како и од рефератите поднесени во рамките на Научната дискусија. Сигурно е дека меѓу овие предавања и реферати има и такви што заслужуваат соодветно одбележување, зашто се од поширок научен и општествен интерес. Од некои од нив можат да се дадат поопширни изводи во печатените медиуми, за да останат како литература за пољубопитните читатели.

ИМЈ „Крсте Мисирков“ издава последниве години по неколку книги од својата едиција „Посебни изданија“. Се прашувам која од нив е претставена со поопширен приказ во медиумите. Меѓу пошироката читателска публика секако има и такви читатели што би сакале да дознаат нешто по

веќе за овие активности на творците во областа на македонскиот јазик.

Во сите овие сегменти на толкувањето на јазичните факти се има веќе солиден опит. Некои вакви емисии сè уште егзистираат. Потребно е ангажирање на помлади научни кадри, особено на оние на кои јазичната политика и современиот јазик им е научна преокупација. Се разбира, треба да биде користено и знаењето на постарите, поопитните лектори, на оние што секојдневно се судираат со проблемите и што по силата на професијата мораат да бараат и да изнаоѓаат решенија на новоискрнати случаи. Доволно е тие и само да ги регистрираат појавите, да ги постават и да им се понуди на најупатените да предложат решенија, на оние што можат да понудат повисок степен на поука.

Квалификувани сили имаме, па е потребна само акција: медиумите да имаат разбирање за потребата од третирање на целокупната проблематика на македонскиот јазик, а стручнонаучните сили готовност да се вклучат во разработката на појавите и процесите во оваа област.

Трајко Стамјоски

МАЈЧИНИОТ ЈАЗИК ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Советот за македонски јазик во периодот од 1998 година досега повеќепати го има разгледувано прашањето за наставниот јазик во образованието во училиштата на исламизираниите Македонци. Тоа особено беше актуелизирано со долготрајниот судски процес во врска со наставата на мајчин јазик во Основното училиште „Моша Пијаде“ во Општина Центар Жупа. На 31.8.1999 година министерот за образование донесе конечно Решение: „Се одобрува изведувањето на настава на мајчин турски јазик за учениците од Општината Центар Жупа во основното училиште „Моша Пијаде“ – Центар Жупа“.

По реакциите во јавноста, бидејќи министеровото Решение не нуди настава на мајчин јазик, Уставниот суд на Република Македонија со Одлуката У. бр. 205/99 од 5 јули 2000 година го укина Решението на министерот, бидејќи со него „се девалвира содржината на правото на образование, односно образованието се користи во насока на промена на националниот идентитет на дел од учениците во Општината“. Уставниот суд ја задолжи Владата да го врати македонскиот јазик во наставата.

По повод тие состојби и неспроведувањето на Одлуката на Уставниот суд Советот и јавно реагираше до Владата („Билтен на Советот за македонски јазик“ бр. 1 и 2/2000, стр. 13; бр. 3/2001, стр. 8-9 и бр. 5/2002, стр. 13). А на 18 јули 2003 година, по повод воведувањето на *бошначкиот јазик* во училиштата во областа Гора (Косово), Советот исто така го кажа своето мислење пред Владата и пред јавноста. Но состојбите не се променија.

Поради сето тоа, Советот за македонски јазик на седницата од 30 март 2004 година одново темелно го разгледа комплексниот проблем и изрази жалење што ни минатата ни актуелната Влада не пројави слух за спроведување на задолжителната Одлука

на Уставниот суд за враќање на мајчиниот јазик во училиштата во Центар Жупа. Прашањето дополнително е актуелизирано со уставните амандмани за надлежностите на општините во однос на основното образование и службениот јазик во општините со над 20 % етнички немакедонско население. Прашањето уште повеќе го потенцира последниот државен попис на населението и Предлогот за донесување Закон за територијална организација на локалната самоуправа во Република Македонија што е веќе во собраниска процедура.

Советот за македонски јазик го констатира познатиот факт од сите досегашни државни пописи на населението во Република Македонија дека исламизираниите Македонци во истите населени места во секој попис различно се изјаснува за својата „националност“: *Македонци, Македонци муслимани, Турци, Неопределени, Муслимани, Југословени*, а во одделни населени места во последнава деценија и како – *Албанци*, но секогаш притоа со *мајчин јазик македонски*. Затоа, независно од таквата лабилна „национална“ определба, во училиштата на исламизираниите Македонци секогаш бил во употреба македонскиот литературен јазик, дури и сега кога во голем дел од овие училишта за директори се назначени етнички Албанци.

По создавањето на етничките „политички“ партии во Република Македонија почна интензивен процес на разградување на етнокултурниот македонски корпус во сопствената држава. Особено е загрознена етнокултурната компактност на исламизираниите Македонци што претставуваат значителен процент од македонското население (околу 200.000 жители). Цели населби (и регии) преку ноќ ја променуваат „етничката“ карта на Република Македонија.

При неодамнешното соопштување на резултатите од пописот на населението и

територијалната организација на државата, посебно беше нагласено дека, на пр. Општината Пласница е *најголемиот турска етничка заедница* во Македонија – со 4545 жители, од кои 34 (0,75 %) се Македонци, 20 (0,44 %) се Албанци, 45 (0,99 %) други и 4446 (97,82 %) Турци. Од зачувуваните турски пописни девтери, меѓутоа, точно е познато (дури и по име) кој жител на населбата кога го примил исламот. Сè досега во Општината Пласница наставата се изведуваше на мајчиниот македонски јазик. Но сега, според новопредложените законски одредби, и во оваа општина веројатно ќе биде исфрлен македонскиот како прв јазик во службената употреба во административните и во образовните институции и ќе се променат патните табли на турски, иако во овие села *никогаш никој не знаел турски јазик*.

Во селото Пласница со пописот на населението од 1948 година сите тогашни 2110 жители се декларирале како *Македонци*. Но кога се отвори законска можност за иселување во Турција – истите Македонци побарале од Охридскиот околински одбор потврди за промена на народноста и при пописот од 1953 година се изјасниле како – „Турци“. По формирањето на Демократската партија на Турците и во ова село бил формиран огранок и сега таа „етничка партија“ ја диктира и „националната“ свест и иднината на Пласница и на другите соседни исламизирани села.

Но случајот не е едноставен. Со решение од македонскиот министер за образование во 1992 година беше дозволено и во големото скопско торбешко село Долно Количани да се воведат *турскиот* како наставен јазик, па денеска со автобус ги носат децата дури во Скопје за да учат турски, а самото село и денеска го има *македонскиот* како мајчин јазик. Но веќе и во пописот овие граѓани колективно се изјаснуваат како „Турци“.

Сосем слична е ситуацијата и со албанизацијата на македонските исламизирани села, само што во последниве години тој процес станува се поинтензивен. Така, на пр., за македонското село Бачиште се знае дека е исламизирано во 1780 година. Селото стана опколено со веќе албанизирани села, но сè до учебната 1991/92 година во училиштето се учеше на мајчиниот македонски јазик. Во педагошката евиденција и докумен-

тација сите ученици во периодот, на пр. 1958-1960 година се водат како *Македонци* и се запишани со македонските форми на презимињата. Дури и загиналиот партизан од Бачишта се викал Мемед Алија Велиоски. Од 1960 до 1983 година учениците од Бачиште од V до VIII одделение го продолжувале образованието на македонски јазик во сегашното големо албанско село Зајас. Благодарейќи на матичарите и учителите Албанци, бесшумно се извршува албанизација на имињата и презимињата на овие деца. Кога во 1991 година во Бачиште се формира огранок на ПДП веднаш во училиштето беше бојкотиран македонскиот јазик и насила беше воведен албанскиот. Преку албанските политички структури беше извршен притисок и тогашниот министер за образование дозволи, наместо дотогашниот македонски, во училиштето во Бачиште и официјално да се воведат албанскиот како наставен јазик. Така денеска децата учат на албански, бачиштани и натаму си зборуваат на мајчиниот македонски јазик, но тие веќе национално се идентификуваат како – „Албанци“.

Не е поинаков ни случајот со големото македонско село Лабуништа, каде што со инфилтрацијата на албанските „политички“ партии и со изборот на нивен градоначалник, селото е подложено на силен процес за албанизација. Таа судбина ја доживува и селото Жировница на познатиот македонски поет Семе Лиманоски. Слична трагична судбина доживуваат и сите македонски исламизирани села – од Преспа, па сè до Шар Планина со Гора. А од двете страни на македонско-албанската граница од искони живеело и денеска преживува македонско население.

И од наведените примери може да се согледа клучното место и значење на мајчиниот јазик во наставниот процес за идната етнокултурна и политичка карта на Република Македонија.

Имајќи ги предвид сите аспекти на ова комплексно прашање, Советот за македонски јазик ги донесе следниве

ЗАКЛУЧОЦИ

1. Советот апелира кон Владата на Република Македонија да ја спроведе во живот Одлуката на Уставниот суд за враќање

на мајчиниот македонски јазик во Основното училиште „Моша Пијаде“ во Центар Жупа, како уставна порака и за другите слични случаи.

2. Советот чувствува потреба да укаже дека не смее да се идентификува политичката со етничката определба и дека не треба да се враќаме од XXI во XIX век, кога исто така, според црковната припадност, се декларираше „националната“ определба на луѓето во Македонија, коешто остави судбоносни рецидиви што се чувствуваат до денес.

3. Советот укажува дека не може мајчиниот јазик да се менува според политичката определба на личноста или колективот, бидејќи јазикот претставува константа

наспрема постојаната промена на „националната“ определба во нашите околности.

4. Советот смета дека не е упатено ни возможно беспоследишно да се воведува туѓ јазик како службен во средина што воопшто не го познава, независно од целите и интересите на поединци или на политички субјекти.

5. Советот констатира дека преку преднамерена и насилна промена на јазикот во образованието се овозможува најефикасна национална асимилација на нашето во голема мера запоставено исламизирано население.

Скопје, 30 март 2004 година

Блаже Ристиовски

КОН ПРАШАЊЕТО ЗА ПРЕДАВАЊЕТО НА МАКЕДОНСКОТО ПИСМО СО ЛАТИНИЦА

1. Прашањето за предавање на македонското писмо со латиница се регулира со *Правойисој на македонскиот литературен јазик*, Скопје 1970, под насловот: Предавање на македонското писмо со латиница (в. Прилог, т. 294. При тоа, во случаите кога за македонските букви нема соодветни букви во латиницата, се применети различни решенија. Така, буквите *s, џ* се предадени со диграмите – *dz, dž*, буквите *ѝ, ж, љ, ч, ш* се предадени со букви што имаат дијакритички знак – *ǵ, ž, k', ċ, š*, а буквите *љ, њ* имаат двојно решение – *lj и l', nj и n'.*

Во изданието *Правопис на македонскиот литературен јазик*, Скопје 1998, е внесено дополнување од редакторот Т. Димитровски (в. Прилог, т. 295).

Според тоа, може да се констатира дека прашањето за предавање на македонското писмо (односно за бележењето на македонските имиња) со латиница е регулирано со актуелниот *Правопис*.

2. Во Советот за македонски јазик ова прашање особено се актуализира кога Советот (во почетокот на 2001 год.) доби писмо од Владата на Република Македонија со барање Советот за македонски јазик да подготви „соодветен акт во кој ќе ги утврди правилата за транслитерација од македонска кирилица на англиска латиница“. (Писмото од Владата е разгледано на седницата на Советот, одржана на 16.1.2001 год.)

3. Во дискусиите за транслитерацијата се покажа дека формулацијата во писмото на Владата „транслитерација од македонска кирилица на англиска латиница“ треба да се сфати како – предавање на македонското писмо (азбука) со латински букви без употреба на дијакритички знаци. Советот за македонски јазик, во соработка со Катедрата за македонски јазик, го подготви следното решение за транслитерација на македонско-

то писмо на латиница: а – a, б – b, в – v, г – g, д – d, ф – gj, е – e, ж – zh, з – z, с – dz, и – i, ј – j, к – k, л – l, љ – lj, м – m, н – n, њ – nj, о – o, п – p, р – r, с – s, т – t, ќ – kj, у – u, ф – f, х – h, ц – c, ч – ch, џ – dzh, ш – š.

Оваа транслитерација требаше да ѝ биде доставена на Владата во одговор на нејзиното писмо. (Понатамошната постапка во врска со ова прашање не ми е позната.)

4. Од погоре кажаното (доколку понуденото решение од Советот за транслитерација на македонското писмо е прифатено од Владата и е воведено во работата на службите за издавање лични документи) може да се заклучи дека сега имаме два система за транслитерација на македонското писмо со латиница: еден што го дава *Правойисој на македонскиот литературен јазик* (кој се учи како наставна содржина во школите), друг што се применува во работата на службите за издавање лични документи.

5. Според тоа, дискусијата за предавањето на македонското писмо со латиница во овој состав на Советот за македонски јазик би требало да одговори на прашањата:

- каква е фактичката состојба во јазичната практика во врска со предавањето на македонското писмо со латинични букви;
- дали со понудената транслитерација од страна на Советот за македонски јазик до Владата (т.е. со воведувањето на таа транслитерација во работата на службите за издавање лични документи) се отфрла транслитерацијата што ја дава *Правойисој*, како неприфатлива во современата комуникација со оглед на компјутеризацијата и на „глобализацијата“ и на овој план;
- кој од постојните два система на транслитерација (дали двата или некој трет) би се официјализирал со правописот на

македонскиот стандарден јазик како задолжителна норма за употреба во сите области на јавната комуникација кога се јавува потреба за предавање на македонското писмо со латиница;

– кога и како би се извршила таа официјализација (со објавување во стручните списанија и во печатените медиуми, со ново издание на постојниот Правопис или со донесување (изработка) на нов правопис).

Кирил Конески

ПРИЛОГ

VIII. ПРЕДАВАЊЕ НА МАКЕДОНСКОТО ПИСМО СО ЛАТИНИЦА

а) Од различни причини понекогаш се служиме со латиница за предавање на македонски имиња и зборови, на пр. при предавање телеграми за странство, бележење лични податоци во пасошите, во патокази, фирми, етикети и др. 294.

б) Нашите гласови се предаваат со овие латинички букви:

А, а – A, a	Ј, ј – J, j	С, с – S, s
Б, б – B, b	К, к – K, k	Т, т – T, t
В, в – V, v	Л, л – L, l	Ќ, ќ – Ć, ć
Г, г – G, g	Љ, љ – Lj, lj и Ĺ, ĳ	У, у – U, u
Д, д – D, d	М, м – M, m	Ф, ф – F, f
Ѓ, ѓ – Ć, ģ	Н, н – N, n	Х, х – H, h
Е, е – E, e	Њ, њ – Nj, nj и Ń, ń	Ц, ц – C, c
Ж, ж – Ž, ž	О, о – O, o	Ч, ч – Ć, ć
З, з – Z, z	П, п – P, p	џ, џ – Dž, dž
Ѕ, ѕ – Dz, dz	Р, р – R, r	Ш, ш – Š, š
И, и – I, i		

Примери: Ѓорѓи – Ćorgi, Ѓавато – Ćavato; Свезда – Dvezda, Сака – Dzaka; Љубен – Ljuben и Ĺuben, Иљоски – Ijoski и Īoski; Бањани – Banjani и Baňani; Ќовкаровски – Ćovkarovski, Пејчиновиќ – Pejčinoviċ.

а) Во *Biljana, Smiljan, iljada, bilje* и др. *lj* има вредност на *lj*.

Во *nadzor, nadzoreŋ* и др. *dz* има вредност на *џ*.

Во *nadživee, odživee, podžoltnat dž* има вредност на *џ*.

295. Бидејќи во англиското и др. писма латиничките букви немаат дијакритични знаци, допуштено е нашите букви *ž, s, љ, њ, ќ, ч, џ* и *ш* да се предаваат на латиница со *j*, додадено на основната буква.

Така, Ѓорѓи – *Gjorgji*, Љубен – *Ljuben*, Бањани – *Banjani*, Ќовкаровски – *Kjovkarovski*, Пејчин – *Pejcjin*, Живко – *Zjivko*, Шиндиловски – *Sjindilovski*. Нашето *s* се предава со *dz*, а нашето *џ* со *dzj*: Синго – *Dzingo*, Царо – *Dzjaro*.

ИЗВЕШТАЈ ЗА РАБОТАТА НА СОВЕТОТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ВО ПЕРИОДОТ МАРТ 2003 – МАРТ 2004

Со решение на Владата на Република Македонија, донесено на седницата одржана на 6 февруари 2003 година, беше разрешен дотогашниот состав на Советот за македонски јазик и беа именувани: акад. Петре М. Андреевски, писател – за претседател и д-р Венко Андоновски, д-р Снежана Веновска-Антевска, Владимир Ивановски-Лумбарко, д-р Кирил Конески, д-р Димка Митева, акад. Блаже Ристовски, д-р Људмил Спасов и Трајко Стаматоски – за членови на Советот.

Во извештајниот период Советот одржа 13 седници, што значи дека се состанувал секој месец, освен во летниот период.

На својата прва седница, одржана на 4 март 2003 година под раководство на академик Петре М. Андреевски, беа изнесени некои сегменти од дотогашната работа на Советот и беа дадени сугестии за натамошната работа. Истовремено, претседателот на Советот истакна дека не би можел да ја извршува функцијата претседател и дека на таа функција треба да биде лингвист, па го предложи Трајко Стаматоски за таа функција и тоа беше едногласно усвоено.

Почитувајќи го мислењето на Советот, Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 10 март 2004 год., го именува Трајко Стаматоски за претседател на Советот, а акад. Петре М. Андреевски за негов член. Во составот на Советот беше извршена уште една измена. Откако на осмата седница на Советот (24 октомври 2003 год.) беше констатирано перманентното отсуство на седниците на д-р Венко Андоновски, претседателот на Советот беше задолжен да разговара со него за причините за неговото отсуство. Д-р Венко Андоновски побара да биде ослободен од членство во Советот поради други обврски во Министерството за култура, па на негово место беше именуван д-р Коста Пеев, кој од десеттата седница на Советот (29 декември

2003) редовно учествува во работата на Советот.

На својата наредна седница Советот се запозна со основните акти што ја регулираат неговата работа: Законот за употреба на македонскиот јазик и Деловникот за работа на Советот и даде извесни сугестии за подобрување на текстот на Деловникот. Понатаму, Советот подробно ја разгледа Предлог-програмата за својата работа (изготвена од Комисијата во состав: Трајко Стаматоски, д-р Кирил Конески и д-р Снежана Веновска-Антевска), ја дополни со нови теми и заклучи секоја од темите да се разгледува на наредните седници на Советот по определен приоритет.

Прва тема за разгледување беше *Македонскиот јазик на странскиите универзитети* (опширен текст на д-р Максим Каранфиловски, директор на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура). Притоа, авторот на текстот ги запозна членовите на Советот со состојбата во наставата по македонски јазик на странските универзитети, ги посочи проблемите (особено недоволната материјална поддршка за успешна дејност на лекторатите и нужниот профил на избраните лектори: треба да се избираат за лектори лица со пошироко образование и тие да бидат подобро платени), а укажа и на потребата мрежата на лекторите да се проширува со отворање на лекторати во некои западни држави.

Дискусијата во која учествуваа сите членови на Советот ги посочи, особено, следните сегменти на сложената проблематика: потребата од отворање на Центар за македонистика, кој би се грижел за унапредување на работата на лекторатите (снабдување со литература, редовна обука на лекторите, поднесување редовен извештај за својата работа, за проблемите со кои се среќаваат итн.); потребата од испраќање поканни до поистакнати претставници на научни-

от живот да го посетат нашиот лингвистички центар, да се запознаат подобро со македонскиот јазик, со цел да придонесат за разбирање на целокупната македонска проблематика во своите држави; потребата Советот да ја следи редовно проблематиката на наставата по македонски јазик во странство и за таа цел да се оствари подобра координација на релацијата Меѓународен семинар – Совет – надлежни државни органи итн.

Прочистениот текст кој го доби насловот *Страјшејски насоки за најмошнеи развој на македонскиот јазик на универзитетите во странство* (подготвен од д-р Максим Каранфиловски и д-р Људмил Спасов), беше испратен во надлежните министерства со молба тој да биде разгледан и соодветно поддржан.

Следната поголема тема што се најде пред Советот беше *Странство на македонскиот јазик на населението во областа Гора*. Оваа тема беше поттикната од најавената претстојна средба на Претседателот на Република Македонија Борис Трајковски со соодветни претставници на Косово. Материјалот подготвен од акад. Блаже Ристовски беше подробно разгледан од членовите на Советот, кои притоа усвоија и соодветни заклучоци. Основната позиција од која се тргнува во нив е дека етнокултурните, историските, етнографско-фолклористичките и лингвистичките истражувања недвосмислено потврдуваат дека Гораните зборуваат на добро зачуван македонски јазик и дека него го декларираат како мајчин при пописите. Настојувањата на косовската администрација ова македонско население да добива образование на албански и на бошњачки (!) јазик претставува стремеж за негово одделување од македонската етнокултурна средина. Заклучоците на Советот беа доставени до Претседателот на Републиката Борис Трајковски и до претседателот на Владата Бранко Црвенковски, како и до средствата за јавно информирање.

Изучувањето на македонскиот јазик во дијаспората беше тема која го ангажира вниманието на Советот на неколку седници. Во врска со оваа тема како поважни се истакнаа следниве заклучоци: да се обнови Матичката на иселениците и тоа под име Матичка македонска; во рамките на Македонистичкиот центар да се формира посебен семинар за македонската дијаспора; да се организира посебна програма со воспитно-об-

разовен карактер на сателитскиот канал на МКТВ (МРТВ), наменета за нашата дијаспора; да се создаде македонски национален корпус на мрежата за целосно и соодветно претставување на македонскиот јазик, наука и култура за сите заинтересирани; да се обезбеди, преку институциите на Европската унија, правото на слободно изучување на македонскиот јазик, литература и култура меѓу Македонците од соседството (за таа цел треба да се потпише Декларацијата за европските малцински и регионални јазици) и др.

Ова прашање, за кое го подготвија материјалот: д-р Људмил Спасов, д-р Снежана Веновска-Антевска и д-р Максим Каранфиловски и во чие разгледување учествуваа сите членови на Советот, мора да се поставува отворено и при секоја можност.

На прашањата сврзани со *Билтенот на Советот за македонски јазик* им беше посветено сериозно внимание, Притоа, Петре М. Андреевски изнесе кратко објаснување за функцијата на Билтенот, подвлече дека Билтенот повеќе сведочеше за работата на Советот пред самиот Совет отколку за негово поголемо афирмирање пред јавноста, укажа дека тој треба да има неколку носечки рубрики итн. Во дискусијата се оцени дека Билтенот треба да продолжи да излегува во иста форма, дека треба да ја одразува работата на Советот, но и дека во него треба да се објавуваат комплементарни материјали што на некој начин го засегаат и македонскиот јазик, дека треба да му се посвети сериозно внимание на прашањето за дистрибуцијата, односно Билтенот да излезе од анонимноста. Советот го избра следниов состав на редакцијата: Петре М. Андреевски (главен и одговорен уредник), Трајко Стаматовски и Људмил Спасов. Подготовката на првиот број на новата серија на Билтенот е во завршна фаза.

Јазичната проблематика во средствата за јавно информирање (текст на Трајко Стаматовски) беше, исто така, тема на дневниот ред на Советот. Се набележаа некои излезни позиции во третманот на оваа проблематика: дека треба да им се посвети посебно внимание на најмладите – преку разни радио и телевизиски емисии, дека треба да се негуваат емисии/рубрики за ширење на јазичната култура, дека треба да се основаат емисии/рубрики што ќе нудат решенија за актуелни проблеми, дека

треба да се афирмираат достигнуаата на македонската наука за јазикот. Се обрна, исто така, внимание за потребата од следење на работата на лекторите, а во телевизиските и радио куките да му се посвети поголема грижа на правоорот, особено од презентерите.

Интерес за оваа проблематика треба да пројават, како самите средства за информирање, така и специјалистите на кои јазичната практика им е секојдневна преокупација. Советот заклучи прочистениот текст на темата да се упати до редакциите и до нивните главни уредници со молба за позитивен пристап кон оваа проблематика.

Советот разгледа уште значајна тема *Мајчиниот јазик во основното образование* (текст на акад. Блаже Ристовски). Суштината на темата е јазикот на кој го добиваат своето основно образование исламизираните Македонци. Откако беше констатирано дека ова прашање било разгледувано и од поранешниот состав на Советот и дека имало различни реакции од страна на Министерството за образование и од Уставниот суд на Република Македонија, Советот ги донесе следниве заклучоци: дека не смее да се идентификува политичката со етничката определба, дека не смее да се дозволи образованието на мајчин јазик да се менува според политичката определба на личноста или на колективот, дека не е упатно да се воведува туј јазик во средина што воопшто не го познава, дека преднамерената промена на јазикот во образованието овозможува национална асимилација на нашето, во голема мера, запоставено исламизирано население. Се заклучи, сито така, да се апелира Владата на Република Македонија да ја спроведе во живот Одлуката на Уставниот суд за враќање на мајчиниот македонски јазик во ОУ „Моша Пијаде“ во Центар Жупа, а оваа уставна порака да важи и за другите слични случаи (с. Пласница и др.). Резиме и од овој текст беше упатено до надлежните министерства и до Владата на РМ, надлежните комисии на Собранието на РМ и до сите средства за информирање.

На седниците на Советот беа разгледувани и други прашања сврзани со јазична-

та проблематика: обраќањето од Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во кое се изнесува актуелната состојба во која се нашла оваа научна институција со Договорот за реализацијата на нејзината програма за работа и развој за 2003 година (Советот упати писмо до Министерството за образование и наука и до Владата на Република Македонија со поддршка на обраќањето); Правилникот за полагање лекторски испит; предавањето на македонското писмо со латиница и др. По сите овие прашања беа донесени соодветни заклучоци.

Темата *Изучувањето на македонскиот стандарден јазик во училишната и на факултетската во РМ во кои наставаа се изведува на друг јазик* остана за разгледување во наредниот период, како и други теми што ќе бидат предложени како приоритетни во планот за натамошната работа на Советот.

Карактеристика за работата на Советот за македонски јазик беше настојувањето тој да излезе од своите рамки и своите заклучоци да ги упати до надлежните државни и други органи, како и до средствата за јавно информирање. Некои од заклучоците беа земени предвид, а за други – да се надеваме – дека ќе се има разбирање при третирањето на соодветната проблематика во идниот период.

Како краен заклучок за работата на Советот за македонски јазик во извештајниот период треба да се подвлече дека сите поставени теми беа сериозно и подробно разгледувани, со уточнување на низа поединости во понудените верзии, дека притоа владееше дух на почитување на различните мислења и дека решенијата се донесуваа едногласно.

Посебно импонираше стремежот на сите членови на Советот, секој според своите афинитети, да бидат вклучени во работката на материјалите во одделни пошироки теми, а и да дадат свој прилог во дискусијата по нив.

На крајот треба да се истакне дека работата на Советот сериозно ја помагаа стручните служби на Министерството за култура.

Совет за македонски јазик

ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОМЕНИ И ЈАЗИКОТ

Поттикнати од потребата за поцелосни и сестрани анализи на влијанието на општествените промени врз позицијата и врз можните промени на македонскиот јазик кон крајот на минатиот и на почетоците на овој век сè почесто се поставуваа прашањата околу интензитетот на влијанијата на надворешнојазичните фактори врз македонскиот јазик.

Во март 2003 година во организација на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, во рамките на традиционалните Денови посветени на Благоја Корубин, беше организиран собир на тема *Општествените промени и јазикот*. Појдовната цел беше да се слушне мислењето на социолозите, од една страна, и на лингвистите за актуелните процеси во македонскиот јазик предизвикани од промените во општеството. Преку 11 реферати поврзани

со дадениот наслов и преку неколкучасовната дискусија се покажа дека поставената тема отвора простор, а наедно и потреба да се разгледува и да се анализира мултидисциплинарно. Излагањата на учесниците беа насочени кон четири клучни прашања: поставеноста на македонскиот јазик преку законот и законските акти во Република Македонија; македонскиот јазик во ЕУ; влијанието на глобализацијата како светски процес врз движењата во јазиците и врз промените во македонскиот јазик и влијанието на општествените промени врз конкретни примери од различни области на македонскиот јазик.

Од дискусијата произлезе дека внимателно треба да се следи поставеноста на македонскиот јазик во рамките на државата, но и актуелните состојби во македонскиот јазик предизвикани од општествените промени.

Снежана Веновска-Анџевска